

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti

Katedra za muzeologiju

**NOGOMET I OBLIKOVANJE NACIONALNOG IDENTITETA:
PRIMJER HRVATSKE NOGOMETNE REPREZENTACIJE I
SVJETSKOG PRVENSTVA U FRANCUSKOJ**

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Darko Babić

Student: Luka Lucin

Zagreb, srpanj 2018.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Department of Information and Communication Sciences
Sub-Department of Museology

**FOOTBALL AND SHAPING NATIONAL IDENTITY: THE
CASE OF THE CROATIAN NATIONAL TEAM AND WORLD
CUP IN FRANCE**

M.A. Thesis

Supervisor: Darko Babić, PhD

Student: Luka Lucin

Zagreb, July 2018

SADRŽAJ

1. SAŽETAK/SUMMARY	3
2. UVOD	4
3. NACIJA, NACIONALNI IDENTITET I NACIONALNI SIMBOLI	7
2.1 Pojam nacije	7
2.2 Nacionalni identitet i nacionalizam	10
2.3 Nacionalni simboli.....	13
4. SPORT I NACIONALNI IDENTITET	17
3.1 Sport i politika	20
3.2 Sport, nacionalni identitet i mediji	22
5. ULOGA VRHUNSKOG SPORTA U OBLIKOVANJU NACIONALNOG IDENTITETA U REPUBLICI HRVATSKOJ TIJEKOM DEVEDESETIH GODINA 20. STOLJEĆA	27
4.1 Politizacija sporta u Republici Hrvatskoj tijekom devedesetih	31
6. HRVATSKA NOGOMETNA REPREZENTACIJA I SVJETSKO PRVENSTVO U FRANCUSKOJ	35
5.1 Povijest nogometa u Hrvatskoj i Hrvatska nogometna reprezentacija	36
5.2 „Treći na svijetu“ – svjetsko nogometno prvenstvo u Francuskoj 1998.	38
5.2.1 <i>Analiza medijskog diskursa i diskursa sportskih aktera</i>	39
7. ZAKLJUČAK	52
8. POPIS SLIKOVNIH PRILOGA	58
9. BIBLIOGRAFIJA	59

1. SAŽETAK/SUMMARY

U sklopu ovog diplomskog rada teorijski se obrađuju fenomeni nacije, nacionalnog identiteta i nacionalnih simbola te se na primjeru Hrvatske nogometne reprezentacije i Svjetskog prvenstva u Francuskoj 1998. godine, kroz analizu diskursa, nastoji pokazati kako političke elite, posredstvom medija, koriste uspjeh na velikom sportskom natjecanju kako bi oblikovali i učvrstili osjećaj nacionalnog identiteta među pripadnicima pojedine nacije. Budući da je sport vrlo raširena i popularna društvena pojava koja je sastavni dio mnogih kultura, on je veoma pogodna arena za konstrukciju i rekonstrukciju identiteta, tj. mjesto gdje se na međunarodnoj razini proizvode nacionalne kulturne razlike, a što omogućava fokus sporta na simbole, natjecanje, pobjeđivanje i kolektivnu borbu.

Ključne riječi: *nacija, nacionalni identitet, nacionalni simboli, mediji, Hrvatska nogometna reprezentacija, Svjetsko prvenstvo u Francuskoj*

This thesis discusses the theory behind the phenomena of nation, national identity, and national symbols through the example of the Croatian national football team at the World Cup in France in 1998 by using discourse analysis and attempts to show how political elites, through the media, use success at large sporting events in order to shape and strengthen the sense of national identity among the people of a certain nation. Because sport is a widely spread and popular social phenomenon that is an integral part of many cultures, it is a very convenient arena for the construction and reconstruction of identity, i.e. a place where national cultural differences are fashioned on an international level, which enables sports to focus on symbols, competition, winning, and collective struggle.

Keywords: *nation, national identity, national symbols, media, Croatian national football team, World Cup in France*

2. UVOD

Sport kao raširena i popularna društvena pojava sastavni je dio mnogih kultura diljem svijeta od prapovijesti, kada se javljaju određeni sportski elementi, pa sve do danas, kada kroz sport nerijetko izražavamo osnovne društvene vrijednosti. Budući da je sport događaj za mase, povijest je prepuna primjera njegovog korištenja u svrhu utvrđivanja prestiža i moći nacije/države na međunarodnoj sceni. Korištenje sporta i sportskog suparništva između država jedan je od glavnih načina jačanja nacionalnog identiteta pripadnika pojedine nacije, budući da se kroz uspjehe nacionalnih momčadi bude osjećaji odanosti, ponosa i jedinstva. Sport je arena u kojoj se identiteti konstruiraju i rekonstruiraju, tj. mjesto gdje se na međunarodnoj razini proizvode nacionalne kulturne razlike, a što omogućava fokus sporta na simbole, natjecanje, pobjeđivanje i kolektivnu borbu.

Prema Ramshawu i Gammonu sport „može predstavljati važnu ostavštinu za pojedince, regije i narode. Obožavatelji se poistovjećuju s prošlošću svog tima, čak i ako ta prošlost ne postoji u njihovom sjećanju, dok drugi vide sport kao kontinuitet nacionalnog, regionalnog ili osobnog nasljeđa i identiteta.“¹ Svrha baštine često je slaviti postignuća, hrabrost i snagu onih kojih koji su postojali u prošlosti. U kreiranju takvih prikaza i tumačenja uglavnom se koristimo poviješću, nostalgijom, mitom i tradicijom. „Sport odražava baštinu koja se dogodila na igralištu, artikulirajući postignuća sportaša, timova i događaja koji idu izvan domene sporta i postaju dio neke veće povijesti.“²

U prvim godinama samostalne hrvatske države mnogi su sportaši nastupe pod nacionalnim stijegom doživljavali kao njihov način borbe za nezavisnost i tako sudjelovali u izgradnji nacionalnog identiteta i promoviranju određene slike o Hrvatskoj. Vrhunski međunarodni rezultati rukometaša, vaterpolista, tenisača, atletičara, obitelji Kostelić, braće Sinković i mnogih drugih hrvatskih sportaša već više od dvadeset i pet godina promoviraju Republiku Hrvatsku u svijetu, a građanima naše domovine omogućavaju da izraze jedinstvo i nacionalni identitet. Ipak, sport broj jedan u Hrvatskoj je nogomet, pa stoga najviše nacionalnog naboja izazivaju upravo nastupi i uspjesi Hrvatske nogometne reprezentacije, koja je svoj najsvjetliji trenutak doživjela osvajanjem brončane medalje na Svjetskom prvenstvu u Francuskoj 1998. godine. Iako to nije bio ni prvi ni posljednji međunarodni

---

¹ Greg Ramshaw i Sean Gammon, „More than just Nostalgia? Exploring the heritage/sport tourism Nexus,“ *Journal of Sport & Tourism* 10, br. 4 (2005): 229 – 241.

² Isto, 229 – 241.

uspjeh hrvatskih predstavnika u pojedinačnim i momčadskim sportovima, on je u kolektivnom sjećanju nacije zasigurno zabilježen kao jedan od najvećih, te se svaki sljedeći nastup nogometne reprezentacije na europskom ili svjetskom prvenstvu promatrao kroz prizmu uspjeha brončane francuske generacije. Od tada se uoči svakog nastupa nogometne reprezentacije na velikom natjecanju čitavom Hrvatskom širi zarazna euforija među stanovništvom, uzimaju se godišnji odmori kako bi se na licu mjesta ili preko televizijskih ekrana pratilo nastupe reprezentacije, nabavljaju se novi navijački rekviziti, slave pobjede, a još emocionalnije oplakuju i danima analiziraju šokantni neuspjesi poput poraza od reprezentacije Portugala na Europskom prvenstvu u Francuskoj prije dvije godine.

Osobno sam veliki zaljubljenik u sport, trenirao sam košarku deset godina, a posljednjih sedam godina djelujem kao košarkaški sudac. Svjetsko nogometno prvenstvo u Francuskoj bilo je prvo veliko natjecanje koje sam, kao sedmogodišnjak, aktivno pratio, gledajući s posebnom pozornošću prijenose utakmica Hrvatske nogometne reprezentacije na televiziji te skupljajući *Paninijev* album sa samoljepljivim sličicama. Još uvijek pamtim slike razdraganih ljudi koji obučeni u „kockaste“ dresove, lica obojanih u crvene i bijele kvadratiće te oboružani hrvatskim zastavama po gradskim trgovima i ulicama slave pobjede nad Njemačkom u četvrtfinalu te nad Nizozemskom u utakmici za treće mjesto. Sjećam se i kako su svi moji prijatelji, kada bismo igrali nogomet u parku blizu moje zgrade, željeli biti Davor Šuker, Zvonimir Boban ili Robert Prosinečki, što je nerijetko znalo rezultirati razmiricama između nas.

U sklopu ovog diplomskog rada želio bih se pozabaviti temom odnosa i međusobnog utjecaja sporta, a onda konkretnije i nogometa, te nacionalnog identiteta. Smatram kako je nogomet plodno tlo za analizu konstrukcije, učvršćivanja i komuniciranja nacionalnog identiteta jer nacionalne nogometne momčadi na međunarodnim turnirima predstavljaju cijele nacije, koje se oko njih okupljaju, ujedinjuju i iskazuju emocionalnu privrženost. Nogomet ima veliki značaj u brojnim kulturama, a vjerojatno najveći u kolijevci tog sporta, Engleskoj, u kojoj se u gradu Manchesteru nalazi i *The National Football Museum*, koji je samo u prvih šest tjedana nakon otvaranja, u srpnju 2012. godine, posjetilo preko 100 000 ljudi. Budući da se upravo ovog ljeta navršava dvadeset godina od uspjeha nogometne reprezentacije u Francuskoj, a koji se, kako sam već spomenuo, smatra jednim od najvećih sportskih dostignuća od hrvatske nezavisnosti, činilo mi se prikladnim da upravo taj događaj iskoristim kao studiju slučaja u sklopu ovog diplomskog rada.

U prvom poglavlju ćemo na temelju relevantne svjetske i domaće znanstvene literature iz područja sociologije, antropologije, etnologije, povijesti i politologije pokušati razjasniti kompleksne fenomene nacije, nacionalnog identiteta i nacionalizma te ćemo ukazati na važnost koju nacionalni simboli imaju u procesu komuniciranja ovih entiteta na svakodnevnoj razini. Sljedeće poglavlje obuhvaća pregled teorijskih zapažanja, potkrijepljenih nekolicinom dobro poznatih primjera iz prakse, a koja govore o suodnosu i ispreplitanju sporta i nacionalnog identiteta. Poseban naglasak je ovdje stavljen na odnos politike i sporta te na ulogu koju mediji, ponajprije novine i televizija, imaju u širenju nacionalne ideologije, ali i stereotipa o vlastitoj i drugim nacijama, a koji se potom „preljevaju“ i na novinske stranice posvećene sportu. Treće poglavlje ponudit će sukus uloge koju je vrhunski sport imao u oblikovanju i komuniciranju nacionalnog identiteta među građanima Republike Hrvatske na samom početku raspada socijalističke Jugoslavije i za vrijeme borbe za hrvatsku neovisnost. U sklopu ovog poglavlja bit će posebno apostrofirano koliku je pozornost državni vrh, predvođen predsjednikom Republike, dr. Franjom Tuđmanom, pridavao promoviranju nacionalnih karakteristika i homogenizaciji nacije kroz nastupe hrvatskih sportaša na međunarodnim natjecanjima. U četvrtom poglavlju posvetiti ćemo se središnjoj točki ovog rada – nastupu Hrvatske nogometne reprezentacije na Svjetskom prvenstvu u Francuskoj. Nakon kratkog prikaza povijesti nogometa u Hrvatskoj te povijesti nastupa suverene Hrvatske na europskim i svjetskim prvenstvima, nastojat ćemo kroz analizu brojeva dnevnih novina poput *Sportskih novosti*, *Večernjeg lista* i *Jutarnjeg lista*, monografija koje se bave članovima Hrvatske nogometne reprezentacije na Svjetskom prvenstvu u Francuskoj 1998., dokumentarnog filma *Naše vatrene godine*, autora Andrije Kačića Karlina, te drugih dostupnih izvora, analizirati kako su nastupi hrvatske reprezentacije na Svjetskom prvenstvu 1998. korišteni od strane političkih elita i medija za komuniciranje nacionalističkih poruka s ciljem osnaživanja nacionalne homogenosti među građanima naše domovine. U sklopu ove analize pokušat ćemo uočene pojave povezati s teorijskim postavkama iznesenima u prva dva poglavlja ovog rada. Razmatranjem diskursa zastupljenog u pisanim i slikovnim izvorima nastojat ćemo također prikazati kako sam izbornik reprezentacije i igrači posredno i neposredno svojim riječima i ponašanjem na nogometnom terenu sudjeluju u buđenju nacionalnih osjećaja među pripadnicima hrvatske nacije te kakav odjek njihov sportski uspjeh ima među stanovnicima Republike Hrvatske, koji su s ogromnom pozornošću posredstvom televizijskih ekrana pratili svaku utakmicu u svojim domovima, kafićima i na gradskim trgovima.

3. NACIJA, NACIONALNI IDENTITET I NACIONALNI SIMBOLI

2.1 Pojam nacije

Još od vremena Francuske revolucije nacija kao društveni fenomen zaokuplja interes znanstvenika iz različitih područja društveno-humanističkih znanosti. Stručnjaci koji se bave nacijom, nacionalizmom i nacionalnim identitetom uglavnom su suglasni da ti pojmovi i/ili entiteti predstavljaju pojave koje su nastale „u tijeku složenih procesa modernizacije, integracije, transformacije ljudskog društva u Novom vijeku, u tijeku izgradnje modernog društva i primjene modernosti na svim područjima života ljudi, u tijeku industrijske revolucije, kapitalističko-industrijskog poduzetništva, modernog školstva i općeg obrazovanja, naglog razvoja urbanizacije i, pod utjecajem tog novoga svijeta u nastajanju i te industrijske civilizacije, u tijeku izgradnje masovnijih kolektiviteta u kojima se ljudi međusobno udružuju u nove makro cjeline: jezične, kulturne, obrazovne, političke, ekonomske, socijalne itd.“³ Pojava fenomena etničke obnove u suvremenom svijetu, kao i trajna prisutnost etničkih i nacionalnih promjena, suprotnosti i sukoba na svim prostorima u prošlosti i u suvremenosti, te s time povezani trajni problemi istraživanja fenomena nacije i nacionalizma, potaknuli su brojne istraživače u društvenim znanostima u mnogim sredinama da svestrano prouče fenomen (podrijetlo, izgradnju, razvoj i obnovu) etničkog i nacionalnog identiteta: njegove osnove, strukture, sadržaje, elemente i funkcije.⁴

Kako bi definirali naciju znanstvenici se služe različitim elementima, kao što je primjerice osjećaj zajedničke prošlosti, porijekla, povijesne sudbine ili pak kulturni čimbenici poput zajedničkog jezika, religijske pripadnosti, kulturnog naslijeđa. U nekim definicijama naglasak je stavljen na psihološke čimbenike tj. međusobnu odanost i privrženost pripadnika nacije (patriotizam/domoljublje), dok druge fokus stavljaju na uspostavu posebne političke zajednice – nacionalne države, koja podrazumijeva postojanje vlastitog teritorija, kulture, te samostalnost u ekonomskom smislu, kao odlučujuću odrednicu nacije.⁵ Svaka definicija nacije na svoj način kombinira navedene elemente što, prema Slavenu Ravliću i Dušku Sekuliću, ukazuje da se „nacije formiraju kao rezultat povijesnih procesa koji su različiti u

---

³ Petar Korunić, „Nacija i nacionalni identitet“, *Revija za sociologiju* 36, br. 1-2 (2005): 87 – 105.

⁴ Isto, 87 – 105.

⁵ Sunčica Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta u oblikovanju nacionalnog identiteta u Republici Hrvatskoj: usporedba devedesetih i dvijetisućitih“ (Ph.D. diss., Filozofski fakultet u Zagrebu, 2013), 3.

različitim razdobljima i prostorima“.⁶ Svaka nacija naglašava pojedini element koji ima veliku ulogu u njenom formiranju. Poljacima je primjerice u određenju nacije ključna uloga religije, a Nijemcima njemački jezik dok neke nacije ističu važnost svijesti o etničkoj pripadnosti.⁷

Sociolog Vjeran Katunarić, oslanjajući se na podjelu britanskog teoretičara nacionalizma Anthonyja Smitha, razlikuje dvije osnovne struje unutar teorijskog bavljenja fenomenom nacije: *primordijalističku* i *modernističku*. Primordijalističko tumačenje nacije ukazuje na njezinu prvotnost, izvornost i nepromjenjivost, a primordijalisti se pri definiranju nacije pozivaju na dublje slojeve grupnog identiteta i međugrupnih odnosa. Za njih je nacija prirodna i trajna.⁸ Smith razlikuje dva idealtipska određenja nacije, *zapadni*, tj. *građanski* model te *istočni* ili *etnički* model.⁹ Zapadni ili građanski model nacije definira teritorijalna pripadnost, odnosno identificiranje pojedinca i kolektiviteta s povijesnom zemljom koja se shvaća domovinom. Njezinom pripadanju dorasli su jedino samosvjesni pripadnici koji imaju razvijenu svijest o zajedničkim sjećanjima, mitovima, simbolima i cjelokupnoj tradiciji, što svjedoči o specifičnoj zajednici kulture. Ona je apstraktna jer podrazumijeva minimum uzajamnih prava i obveza svih pripadnika nacije jednako, ali istodobno i ekskluzivna, jer podrazumijeva istodobno i isključenje nepripadnima nacije iz tih prava i dužnosti.¹⁰

Istočni (etnički) model nacije određen je pak rodnom pripadnošću (kulturom), čime se stvara organska identifikacija sa zajednicom rođenja. Za razliku od zapadnoga modela u kojemu pojedinac ima mogućnost odabira kojoj će naciji pripadati, u etničkom modelu takva mogućnost ne postoji, jer nije moguće dokidanje rodbinskih veza te je stoga i logički nemoguće gubljenje nacionalnog identiteta. Zapadni model više karakterizira shvaćanje nacije kao političke zajednice u kojoj se pojedinac identificira sa zajedničkim zakonima i institucijama, dok je za nezapadni (etnički) model svojstveno kulturno shvaćanje nacije koje se temelji na identifikaciji s kulturom, jezikom i običajima.¹¹

---

⁶ Josip Kregar i sur., *Uvod u sociologiju* (Zagreb: Pravni fakultet, 2008), citirano prema Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 3.

⁷ Bartoluci, 3.

⁸ Ozren Biti, „Ruka na srcu kao izraz narodne duše“, *Nova Croatica* 2, br. 2 (2008): 139 – 151.

⁹ Antoni D. Smit, *Nacionalni identitet*, 2. izd., prev. Slobodan Đorđević (Beograd: Biblioteka XX vek, 2010), 23 – 27.

¹⁰ Anthony D. Smith, *Nacionalizam i modernizam: kritički pregled suvremenih teorija nacija i nacionalizma*, prev. Mirjana Paić Jurinić (Zagreb : Fakultet političkih znanosti, 2003), navedeno prema Goran Sunajko, „Politički identitet i hrvatska socijalna svijest: odrednice političkog identiteta“, u *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, ur. Neven Budak i Vjeran Katunarić (Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, 2010), 177.

¹¹ Smith, *Nacionalizam i modernizam*, navedeno prema Sunajko, „Politički identitet i hrvatska socijalna svijest“, 177 – 178.

Smith naglašava kako ova dva modela razumijevanja nacije treba shvatiti idealtipski budući da svaki nacionalizam sadrži i građanske i etničke elemente, u različitim stupnjevima i oblicima. U tom smislu ponekad prevladavaju građanski i teritorijalni, a ponekad etnički i vernakularni elementi, koji variraju od slučaja do slučaja.¹²

Modernistički pristupi naciji idu u smjeru propitivanja razloga zašto se interpretacije društvenog svijeta oblikuju po kriteriju nacionalnoga i kakve posljedice te interpretacije omogućuju. Konstrukcionisti, kao jedan od pravaca modernizma, smatraju da je nacija proizvod ideoloških konstrukcija identiteta zajednice od strane kulturnih i političkih elita, a kako razlike među takvim zajednicama nisu jasne ni vidljive, produbljuju se dodatnim sukobima na etničkoj i nacionalnoj osnovi.¹³ Povjesničar i politolog Benedict Anderson nacionalizam, nacionalnost ili bivanje nacijom vidi kao kulturne tvorbe posebne vrste koje danas uživaju snažan emocionalni legitimitet. On naciju vidi kao zamišljenu zajednicu (engl. *imagined community*), a takvo viđenje temelji na tome da u našim mislima mi oblikujemo slika zajedništva svijetu, premda u stvarnosti ne poznajemo većinu pripadnika naše nacije.¹⁴ Ključ Andersonova argumenta leži u izumu tiskarskog stroja i pratećem usponu tiskanih medija, koji je osigurao tehnološka sredstva za široko rasprostranjivanje ideje nacije. Anderson primjećuje da je redovito, sinkronijsko zajedničko čitanje dnevnih ili tjednih novina proizvelo ideju da čitatelji dijele skup interesa – sadržaj i fokus vijesti, na primjer – u kojima su eksplicitno i implicitno adresirani kao sunarodnjaci. Iskustvo nacije ukorijenjeno je u svakodnevnom, jer, kako on izriče, novine podupiru pretpostavku da je „zamišljeni svijet vidljivo ukorijenjen u svakodnevnom životu“.¹⁵ Nacija je po njemu ograničena jer ima svoje granice, te suverena jer je nastala u doba prosvjetiteljstva i revolucije kad se nacije počinje shvaćati kao slobodne i samostalne. O snazi nacije govori činjenica da su ljudi spremni žrtvovati život za nju.¹⁶

Eric Hobsbawm u uvodnom poglavlju knjige *Izmišljanje tradicije* ukazuje kako su tradicije koje izgledaju ili za koje se tvrdi da su stare, često zapravo novije po porijeklu i, ponekad, izmišljene. One su odgovor na nove situacije koje se pozivaju na „staro“ ili uspostavljaju svoju vlastitu prošlost putem navodno obvezujućeg ponavljanja. Izmišljena

---

¹² Smit, *Nacionalni identitet*, 28.

¹³ Nevena Rendeli, „Sport i nacionalizam: pogled sociologa“ (diplomski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, 2006), 8.

¹⁴ Benedict Anderson, *Nacija: zamišljena zajednica*, prev. Nata Čengić i Nataša Pavlović (Zagreb: Školska knjiga, 1990), 17.

¹⁵ Benedict Anderson, *Imagined Communities* (London, Verso, 1983.), citirano prema Tim Edensor, *National identity, popular culture and everyday life* (Oxford, New York: Berg, 2002), 7.

¹⁶ Anderson *Nacija: zamišljena zajednica*, navedeno prema Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 17.

tradicija i novi simboli – nacionalne himne, zastave, spomenici, koriste se u cilju usklađivanja određenih vrijednosti i normi ponašanja putem ponavljanja, te se tako fiktivno postiže kontinuitet sa prošlošću tj. poviješću. Takva je praksa posebno izražena u periodu od 1870. do 1918. godine da bi se uz pomoć mitologizacije povijesti objedinili različiti dijelovi društva.¹⁷

2.2 Nacionalni identitet i nacionalizam

Današnje društvo obiluje različitim osobnim i kolektivnim identitetima (spolni, rodni, klasni, jezični, vjerski itd.), koji se međusobno isprepliću, odnosno hijerarhijski postavljaju, a svatko od nas, zavisno o situaciji u kojoj se nalazimo, u prvi plan stavlja jedan ili više identiteta. Većina ljudi, kada govorimo o identitetu, vjerojatno najprije pomisli na nacionalni identitet, no, kada bi nas netko upitao nabrojiti desetak elemenata našeg nacionalnog identiteta, iz iskustva znamo da bismo svi dali prilično različite odgovore. Po Dušku Sekuliću ova „poteškoća“ proizlazi iz činjenice da kategorije i pojmovi društvenih znanosti nemaju nepromjenjive fiksne suštine nego su jako heterogeni u pogledu svojih konstitutivnih elemenata i rezultat su socijalnih procesa.¹⁸ Nadodaje kako identitet nije nešto objektivno dano što treba otkriti, nego nešto što treba stvoriti, ali ne stvoriti ni iz čega, već uvijek kroz izbor i kombinaciju elemenata koji nam stoje na raspolaganju. Konstrukcija identiteta nije „odraz“ objektivne povijesti, nego izbor, a često i mitološka rekonstrukcija povijesne stvarnosti.¹⁹

Po Sunčici Bartoluci nacionalni identitet je zasnovan na zajedničkim vrijednostima, običajima, simbolima, odnosno kulturnom naslijeđu te pruža osjećaj pripadnosti grupi za koju je pojedinac „sudbinski“ vezan. *„Biti dio kolektiva, koji ima svoju kulturnu, povijesnu i teritorijalnu posebnost, znači postati dijelom nečeg velikog, vrijednog i vječnog, te si na stanoviti način osigurati besmrtnost. Pojedinci definiraju sebe kroz prizmu vlastite kulture („mi“), nasuprot kulture drugih nacija („oni“) te tako razvijaju nacionalnu svijest i koheziju. Nacionalni identitet kao osjećaj pripadnosti grupi postoji neovisno od nacionalizma kao ideologije ali je često formiran kao posljedica njegova djelovanja.“*²⁰

Kao što možemo vidjeti, nacionalni identitet se gotovo uvijek konstruira u odnosu prema „drugom“. Dakle, za izgradnju identiteta važna je sposobnost pojedinca/grupe da utvrdi svoju

---

¹⁷ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 17 – 18.

¹⁸ Duško Sekulić, „Pojam identiteta,“ u *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, ur. Neven Budak i Vjeron Katunarić (Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, 2010), 15.

¹⁹ Isto, 37 – 38.

²⁰ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 7.

različnost od drugih, to jest, da odredi svoje sličnosti s drugima i razlike naspram drugih pojedinaca te da se svrsta u jednu od ponuđenih kategorija individualnog ili kolektivnog identiteta. Prema Tomasu Hilanu Eriksenu etnička klasifikacija između „nas“ i „njih“ čini razlikovanje onih koji pripadaju grupi, tzv. *insidera* i onih koji joj ne pripadaju, *outsidera*. Granice između „nas“ i „njih“ su relativne, a definiira ih konkretna situacija.²¹

Rade Kalanj ističe da u postmodernističkim promišljanjima dolazi do snažne obnove identitetske tematike. „U toj konstelaciji, koja sve rastvara, relativizira, decentrira i postistički dekonstruira, identitet se pojavljuje kao tema koju ponovno valja promišljati jer se baš preko nje najzornije mogu pokazati manjkavosti, ograničenosti i kratkoća »projekta modernosti«, bio on liberalno-individualistički (na anglosaksonski način), liberalno-republikanski (na francuski način) ili realsocijalistički (na sovjetski način). Postmoderni je diskurs, imajući na umu sve te varijante modernosti, upozorio na krizu identiteta, smatrajući da su njihovi socijalno-ekonomski i ideološki temelji, klasni i nacionalni, toliko dotrajali da više ne mogu biti čvrsto, fiksno, jednoznačno uporište pojedinačne i zajedničke identifikacije.“²² Nadodaje kako je postmodernost „u isti mah doba krize identiteta i, možda baš zbog toga, doba ponovne brige o identitetu. Identitetski se diskurs, u postmodernom kontekstu, očituje ne kao skup malog broja kanoniziranih »velikih priča«, nego kao skup velikog broja emergentnih »malih priča« koje se bore za svoju veličinu.“²³

Još jedan pojam koji se usko veže uz istraživanje nacionalnog identiteta je nacionalizam. U suštini, nacionalistička ideologija poprima oblik tvrdnje da postoji nacija s eksplicitnim i osebnim karakteristikama, a jedna je od mnogih u svijetu, svaka sa svojom individualnošću, poviješću i sudbinom. Nacija tako biva izvor sve političke snage, a vjernost njoj nadjačava sve ostale odanosti i njezini interesi imaju prednost pred svim ostalim interesima i vrijednostima.²⁴ Kada govorimo o nacionalizmu on može imati i pozitivnu i negativnu konotaciju. Nacionalizam dobiva boju prema svom kontekstu, pa ga se tako opisuje kao ideologiju isključivosti kojom se stvaraju podjele na „nas“ (što redovito poprima vrijednosno pozitivne konotacije) i „njih“ (negativne konotacije) u kojoj mitologizirana „uljepšana“

---

²¹ Isto, 19 – 20.

²² Rade Kalanj, „Identitet i politika identiteta (politički identitet)“, u *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, ur. Neven Budak i Vjeran Katunarić (Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, 2010), 123.

²³ Isto, 124.

²⁴ Tibor Komar, „Identitet i/kroz sport: antropološki pristup istraživanju dijaspore“, *Studia ethnologica Croatica* 27, br.1 (2015): 393 – 414.

prošlost postaje temelj svakodnevnog načina života, a nacija vrijednost koja nadmašuje sve ostale.²⁵

Socijalni psiholog Michael Billig razlikuje dva tipa nacionalizma. Prvi je tzv. „vrući“ nacionalizam (engl. *hot nationalism*) odnosno nacionalizam koji znanstvenici poistovjećuju s ekstremnim i nasilničkim političkim pokretima ili pak pokretima koji se zalažu, mirnim sredstvima ili silom, za stvaranje novih nacionalnih država. Nasuprot njemu stoji „hladni“ oblik nacionalizma (engl. *banal nationalism*) koji je rutinski te ga analitičari zbog njegove raširenosti često previđaju. Razliku između ova dva tipa nacionalizma Billig ilustrira koristeći metaforu nacionalne zastave. U trenucima vrućeg nacionalizma „mahanje“ zastavama dio je unaprijed smišljenog folklorizma nacionalističkih društvenih pokreta. Zastava je simbol nacionalizma kojim se skreće pozornost i djeluje na emocije pripadnika neke nacije. U etabliranim nacionalnim državama, zastavama se ne maše, one se gotovo i ne primjećuju iako su izvještene na javnim zgradama, na uniformama pripadnika javnih službi, itsl. I rutinski, hladni, oblici nacionalizma mogu postati temelj za razvoj vrućeg nacionalizma, od kratkotrajnih faza mahanja zastavom, kao na nacionalnim proslavama, do onih koji će rezultirati nasiljem kada se nacionalistički pokreti sukobe oko vlasništva nad određenim teritorijem.²⁶ „Billig zastupa tezu da u etabliranim nacijama, koje ne moraju dokazivati svoj kontinuitet, postoji neprekidno „označavanje“ i isticanje pojma nacije ali se njihove političke vođe ne nazivaju nacionalistima. Ipak, pojam nacije stalno je prisutan u njihovim političkim govorima a utjecaj tog pojma osjeća se i u kulturnim proizvodima, čak i u strukturiranju novina – tako se građane na mnoge načine svakodnevno podsjeća na mjesto njihove nacije u svijetu nacija i na taj način „budi“ nacionalni identitet. (...) Tako se banalni nacionalizam manifestira na sportskim stranicama novinskih tekstova, gdje se sportaši prikazuju kao nacionalni heroji i pobjednici, a sportski rezultati kao nacionalni uspjeh.“²⁷ Banalni nacionalizam se služi prozaičnim, rutinskim rječnikom, u kojem se nacije prikazuju kao nešto podrazumijevajuće i samorazumljivo. „Male reči, a ne upečatljive visokoparne fraze, služe kao stalni, ali jedva primetni podsetnici na domovinu i ne dopuštaju nam da zaboravimo 'svoj' nacionalni identitet.“²⁸

---

²⁵ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 10.

²⁶ Majkl Bilig, *Banalni nacionalizam*, prev. Veselin Kostić (Beograd: Biblioteka XX vek, 2009), 86 – 88.

²⁷ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 21 – 22.

²⁸ Bilig, *Banalni nacionalizam*, 170.

2.3 Nacionalni simboli

Društvena interakcija kao ključ za izgradnju i održanje identiteta nije moguća bez razmjene ili komunikacije značenja, što, pak, nije moguće bez simbola. Tijana Trako Poljak ističe kako su simboli, s jedne strane, „*sredstva ili, bolje rečeno primarna sredstva, pomoću kojih pridajemo značenja svijetu koji nas okružuje; omogućavaju nam da protumačimo ono što vidimo kao i, u konačnici, ono što jesmo*“.²⁹ S druge strane, simboli su neizostavni dio naše interakcije s drugima kroz koju učimo klasificirati, diferencirati i opisivati svijet oko sebe. Da bi to bilo moguće značenja koja simboli prenose moraju biti zajednička pripadnicima određene društvene grupe.³⁰

Prije nego li ukažemo na važnost nacionalnih simbola u izgradnji i održanju nacionalnog identiteta pokušat ćemo ukratko definirati simbole i ukazati na njihove osnovne značajke. Trako Poljak definira simbol kao „*komunikacijsko sredstvo koje se sastoji od tri dijela: predmeta, ideje, značenja, koje određeni akteri pridaju u određenim kontekstima*“.³¹ Navodi i kako je najbolji put preciznog definiranja pojma simbola njegovo određenje u odnosu na srodni pojam *znaka*, te se poziva na filozofa Charlesa S. Peircea koji znakove dijeli na tri osnovna dijela: *representamen*, *objekt* (označitelj, ideja) te *interpretant* ili *smisao* znaka. Peirce krovni pojam znaka kao komunikacijskog sredstva razlaže u tri kategorije: *indekse* ili *indikacije*, *ikone* i *simbole*. Kod simbola, prema Pierceu, uvijek i nužno postoji potpuna proizvoljnost između representamena i objekta, u smislu da nema ništa u representamenu simbola (poput komada platna državne zastave) što bi neposredno ukazivalo na to da označava upravo na taj objekt (npr. ideju državne zastave).³² Trako Poljak se ne slaže u potpunosti s ovakvim tumačenjem, ističući da je proizvoljnost između representamena i objekta osim kod simbola moguće pronaći i kod drugih znakovnih kategorija, te stoga smatra da je precizniju razliku između njih potrebno potražiti izvan ovog kriterija. Ona temeljnu razliku između indeksa i ikone s jedne, te simbola s druge strane, nalazi u interpretantu ili značenju, odnosno činjenici da kod znakova poput ikona i indeksa pronalazimo istovjetnost između objekta i interpretanta, dok kod simbola te istovjetnosti nema. Nadodaje i kako su simboli za razliku od znakova i jedina komunikacijska sredstva podložna procesu interpretacije ili tumačenja.³³ Kako bi potkrijepila svoje razmišljanje Trako Poljak navodi

---

²⁹ Tijana Trako Poljak, *Hrvatski simbolički identitet: značenje nacionalnih simbola iz perspektive hrvatskih građana* (Zagreb: TIM press, 2016), 26.

³⁰ Isto, 26 – 27.

³¹ Isto, 16.

³² Isto, 16 – 17.

³³ Isto, 18 – 19.

primjer državne zastave koja kao simbol poprima višestruka značenja kroz tumačenja određenih aktera u određenim kontekstima u kojima se pojavljuje: „...značenje državne zastave razlikuje se kada njome maše barjaktar na vjenčanju ili kada se nalazi uzdignuta ispred zgrade Ujedinjenih naroda uz zastave drugih država; kada se nalazi na ručniku za plažu koji se prodaje kao turistički suvenir ili kada se pojavljuje na dresovima sportašica i sportaša.“³⁴

Sociolog i antropolog David I. Kertzer izdvaja tri temeljna obilježja simbola koja ih čine nezamjenjivima kao komunikacijskim sredstvima u određenim vrstama društvene interakcije: *kondenzacija značenja*, *multivokalnost* ili *višeznačnost* te *ambigvitet* ili *neodređenost značenja*.³⁵ Zahvaljujući svojstvu kondenzacije simboli nam omogućuju iskazivanje ideja i emocija koje je katkad teško pa čak i nemoguće drugačije iskazati.

Nacionalni simboli imaju ključnu ulogu u uspostavi i održanju nacionalnog identiteta, ne samo kroz predstavljanje nacionalnog sustava koji se na njemu temelji, već i kroz stvaranje osjećaja solidarnosti i zajedništva njegovih članova.³⁶ Kertzer navodi kako upravo „*temeljna obilježja nacionalnih simbola – sposobnost kondenzacije značenja, višeznačnost i nepreciznost značenja – čine simbole kao komunikacijska sredstva uspješnima u ispunjenju ove dvojake uloge za nacionalne sustave: članovima sustava omogućuju predočavanje složenih i apstraktnih ideja poput nacije i države, dok dopuštanjem višeznačja i nepreciznosti svojih značenja ljude povezuju u nacije stvarajući osjećaj zajedništva oko temeljnih nacionalnih vrijednosti bez potrebe postizanja apsolutnog konsenzusa*“.³⁷ Jednom uspostavljen, nacionalni, kao i bilo koji društveni sustav, teži održanju kontinuiteta svojih značenja među svojim članovima. To se ponajprije osigurava osobnom identifikacijom svakog pojedinog člana kolektiva s uspostavljenim značenjima nacije.³⁸

Većina nacionalnih simbola do neke je mjere standardizirana kako bi se države i nacije međusobno legitimirale sličnošću i razlikama svojih simbola. Primjerice, očekuje se da će svaka nacionalna država imati državnu zastavu, koja će se povoditi općim heraldičkim pravilima izrade državnih grbova i zastava, dok sam sadržaj dizajna ovisi o pojedinoj državi i očekuje se da bude različit od drugih. S druge strane, postoji čitav niz nestandardiziranih nacionalnih simbola koji se također koriste u predstavljanju određene države unutar ili izvan

---

³⁴ Isto, 20.

³⁵ David I. Kertzer, *Ritual, Politics & Power* (New Haven: Yale University Press, 1988), navedeno prema Trako Poljak, *Hrvatski simbolički identitet*, 21.

³⁶ Trako Poljak, *Hrvatski simbolički identitet*, 32.

³⁷ Kertzer *Ritual, Politics & Power*, navedeno prema Trako Poljak, *Hrvatski simbolički identitet*, 32.

³⁸ Trako Poljak, 34.

njenih granica. Njihova upotreba može biti prikladnija u manje službenim prilikama poput, primjerice, izvođenja određene nacionalne skladbe umjesto državne himne, upotrebe „kockica“ na dresovima hrvatskih sportašica i sportaša umjesto državnog grba ili zastave i slično. Koje vrste simbola potpadaju u koju kategoriju ovisi o specifičnom sociopolitičkom kontekstu svake nacionalne države.³⁹

Obratimo li pažnju na današnje hrvatske nacionalne simbole (grb i zastava), moramo kazati kako se oni temelje na starom hrvatskom zemaljskom grbu i suvremenoj nacionalnoj trobojnici, a javljaju se u prvoj polovici 19. stoljeća kada se stvaraju suvremene nacije i pojavljuju suvremeni nacionalni simboli.⁴⁰ Prema povjesničaru Mariu Jarebu „oni su u razmjerno kratkom razdoblju od početka devedesetih godina prošlog stoljeća prošli trnovit put od simbola koji su u dobrom dijelu međunarodne zajednice promatrani s nevjericom zbog njihove navodne sumnjive prošlosti do prepoznatljivog i popularnog detalja zastupljenog na dresovima uspješnih hrvatskih sportaša“.⁴¹ Hrvatski nacionalni simboli imali su burnu prošlost, često su zabranjivani, ili zbog toga što su podsjećali na ustaške zločine, ili kako bi se zatro bilo kakav pokušaj odcjepljenja iz velikih državnih tvorevina (kao na primjer u vrijeme Kraljevine Jugoslavije). Također, hrvatski grb, to jest boja početnog polja (crvena ili bijela) tijekom povijesti je izazivala i još uvijek izaziva mnoge rasprave.⁴²

Kao što smo mogli vidjeti u prethodnim potpoglavljima o naciji, nacionalnom identitetu i nacionalizmu, simboličku dimenziju nacionalnog identiteta u svojim razmatranjima u obzir uzimaju predstavnici etnosimbolizma te pojedini konstruktivisti. Trako Poljak tumači kako „etnosimbolisti na temelju postojećih nacionalnih simbola koji imaju svoje korijene u prošlosti izvlače zaključke u korist teorije „prirodnog“ razvitka nacija iz prijašnjih etničkih identiteta“⁴³ dok „konstruktivisti upravo kroz nacionalne simbole, rituale i mitove, s ključnim naglaskom na njihovim (re)konstruiranim značenjima, dokazuju svoj argument „umjetne“ konstrukcije suvremenog nacionalnog principa“.⁴⁴ Ono što ona vidi kao glavnu poteškoću oba pristupa jest njihovo zadržavanje isključivo na makroperspektivi, pri čemu dolazi do preneglašavanja uloge političkih i intelektualnih elita, u čijim se rukama, doduše, nacionalni simboli uglavnom i oblikuju i promoviraju dok se rijetko u obzir uzimaju primatelji

---

³⁹ Isto, 41.

⁴⁰ Mario Jareb, *Hrvatski nacionalni simboli* (Zagreb: Alfa, Hrvatski institut za povijest, 2010), 9.

⁴¹ Isto, 9.

⁴² Više o povijesnom razvoju i upotrebi hrvatskog grba možeš saznati u: Dubravka Peić Čaldarović i Nikša Stančić, *Povijest hrvatskog grba* (Zagreb: Školska knjiga, 2011).

⁴³ Trako Poljak, *Hrvatski simbolički identitet*, 54 – 55.

⁴⁴ Isto, 54 – 55.

simboličkih poruka, takozvani „obični“ pripadnici nacionalnog kolektiva.⁴⁵ Autori koji su prigrlili mikrosociološki pristup istraživanju nacionalnih simbola, poput Michaela Billiga, umjesto pristupa „odozgo prema dolje“ (engl. *top-down*) uzimaju pristup „odozdo prema gore“ (engl. *bottom-up*) kako bi istražili način postojanja nacionalnog identiteta u svakodnevnom životu „običnih“ članova određenog nacionalnog kolektiva. U sklopu potonjeg pristupa građane se uzima kao aktivne sudionike u konstrukciji nacionalnog identiteta, te se osvještava da iako elite stvaraju i distribuiraju simbole i simboličke strategije, one ne mogu biti uspješne ako ih ne prihvate građani koji se moraju složiti oko njihovih značenja.⁴⁶

---

⁴⁵ Isto, 55.

⁴⁶ Isto, 55.

4. SPORT I NACIONALNI IDENTITET

Ozren Biti razloge slabe početne zainteresiranosti akademske zajednice za sport kao društveni i kulturni fenomen pronalazi u tome da su se dugo vremena u prvi plan interesa istraživača stavljali ozbiljni i visoki aspekti života nauštrb rasonode i razbibrige, u što se sport najčešće ubraja. Sportu su se pridruživale etikete poput „trivijalnosti“, „neproduktivnosti“ i „gubitka vremena“ te se on svrstavao na stranu dokolice, a ne rada te na stranu fizičkog, a ne mentalnog dijela ljudskog bića.⁴⁷ Ipak od druge polovice 20. stoljeća sport polako dolazi u središte znanstvenog interesa, a paralelno s time se umnožavaju i njegovi društveni učinci i značenja za ljude, tako da je današnji sport dosegnuo status međunarodnog, sveprisutnog društvenog fenomena što možemo vidjeti na brojnim razinama, od povezanosti sporta i politike, simbioze sporta i medija, preko doprinosa sporta ekonomiji nekog društva, povezanosti s lokalnim zajednicama, regijama, nacijama, turističkom industrijom, različitim socijalnim problemima, itd.⁴⁸ Međunarodni sportski događaji, kao što su Olimpijske igre ili Svjetsko prvenstvo u nogometu, zaokupljaju pažnju milijuna ljudi diljem planeta neovisno o dobi, spolu, rasi ili socijalnom statusu. „Čini se da sport postaje „moćna sila“ modernog svijeta, mobilizirana i u pozitivnom i u negativnom smislu, sila koja ima snagu pokretanja demokratskih promjena, ali i diktatura, odnosno promoviranja međunacionalnog pomirenja kao i započinjanja ratova. Gotovo sva društva ulažu u razvoj sporta i sportske infrastrukture očekujući benefite na individualnom i globalnom planu.“⁴⁹

Baš kao i u procesu formiranja nacije i oblikovanja nacionalnog identiteta, modernizacija je odigrala ključnu ulogu u razvoju sportova kakve danas poznajemo, a koji su nastali kao rezultat reformiranja i restrukturiranja tradicionalnih rekreacijskih oblika, pri čemu se promijenilo i njihovo značenje. Igre su u procesu geografskog širenja donekle izgubile svoje lokalne i klasne asocijacije te postale homogene i standardizirane. U procesu modernizacije različiti su sportovi zauzeli središnja mjesta u popularnim kulturama različitih društava – nogomet tako učvršćuje izgradnju nacionalnih identiteta diljem Europe i Latinske Amerike, dok je kriket sličnu ulogu preuzeo u zemljama Commonwealtha poput Indije, Pakistana i Bangladeša. U Britaniji je sport postao dio mitologije o nacionalnom identitetu, pa se

---

⁴⁷ Ozren Biti, *Nadzor nad tijelom: vrhunski sport iz kulturološke perspektive* (Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 2010), 9.

⁴⁸ Isto, 10.

⁴⁹ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 24.

privrženost sportu i vrijednostima fair-playa koje on navodno usađuje još uvijek smatraju osobinama koje Britance razlikuju od drugih.⁵⁰

Iz brojnih istraživanja koja su u posljednjih nekoliko desetljeća proveli domaći i međunarodni znanstvenici uviđamo da je sport više od igre, susreta ili utakmica – on je sastavni dio socijalnog i kulturalnog konteksta i ima značenja koja nadilaze rezultate i statistiku same sportske izvedbe. Oni koje zanima društvena uloga sporta, istražuju njegovo „dublje“ značenje da bi, kako u svojoj knjizi *Sports in Society: Issues and Controversies* navode Jay Coakley i Elizabeth Pike, istražili i razumjeli: (1) kulture i društva u kojima sport postoji, (2) društvene svjetove stvorene oko sporta, i (3) iskustva pojedinaca i grupa povezanih sa sportom.⁵¹ Sport je dio kulture društva, ljudska tvorevina koja poprima različite oblike i značenja ovisno o društvenom kontekstu – npr. uloga nogometa kao „najznačajnije sporedne stvari na svijetu“, kako ga se često običava označavati, različita je u europskom i američkom kontekstu.⁵² Sociolog Srđan Vrcan ističe kako nogomet kao oblik masovne pučke kulture ima vrlo važnu ulogu u oblikovanju i učvršćivanju društvenih identiteta, ponajprije lokalnih i nacionalnih. Nogomet pritom „*naglašava razlikovanje od drugih i suprotstavljanje drugima, ukazujući da su svi identiteti u osnovi diferencirajući jer svaki uspostavlja ono što drži da on sam jeste samo na podlozi razlikovanja od drugih*“.⁵³ Vrcan nadodaje kako je današnji nogomet „*pravi prostor i rasadište “zamišljenih i idealiziranih zajednica”*. *Zajedništvo koje se oblikuje oko nogometa je zamišljeno zajedništvo koje ima važnu ulogu u afirmaciji i reprodukciji “zamišljenih zajednica”*“.⁵⁴

Sport se danas promatra kao univerzalno komunikacijsko sredstvo budući da je gotovo neizbježna tema razgovora kod kuće, u školi i na radnom mjestu, o njemu se raspravlja čak i sa potpunim strancima u primjerice, zračnoj luci ili na ulici. Istraživanja pokazuju kako bavljenje sportom kao i njegovo praćenje može u većoj mjeri utjecati na stvaranje identiteta i životnog stila od bilo kojeg drugog segmenta masovne kulture, pa tako često sport postaje jači izvor identifikacije od one povezane sa karijerom, radnim mjestom, religijom ili obitelji. Stoga sport, kao socijalna konstrukcija, može biti sredstvo promoviranja različitih ideja i

---

⁵⁰ Komar, „Identitet i/kroz sport“, 393 – 414.

⁵¹ Jay Coakley i Elizabeth Pike, *Sports in Society: Issues and Controversies* (New York: McGraw-Hill, 2009), navedeno prema Bartoluci, 25.

⁵² Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 25.

⁵³ Srđan Vrcan, *Nogomet, politika, nasilje* (Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, 2003), 21.

⁵⁴ Isto, 32.

vjerovanja, pa često postaje moćno oruđe u rukama političkih elita koje tako „na mala vrata“ reproduciraju rodne, rasne, klasne i druge ideologije.⁵⁵

Najočitije upletanje ideologije u sport pripisuje se vezi sporta i nacionalizma. Ozren Biti vidi sport kao područje koje dopušta konstrukciju nacije kao homogene cjeline prevladavajući minorne unutrašnje podjele koje se mogu pojaviti između pripadnika nacije: „*Kao društveno oblikovana, značenjima ispunjena aktivnost, zapleten je u reprodukciju i prijenos ideoloških tema i vrijednosti dominantnih u društvu.*“⁵⁶ Sport kao da produbljuje konflikte iz svakodnevnog života, bili to etnički, rasni, politički, religiozni i nacionalni.⁵⁷ Vrhunski sport je samo drugačiji izraz uzroka koji su stvorili i stvaraju nacionalizam.⁵⁸

Sport aktivira grupne veze i daje mogućnost nacijama da se užive i identificiraju sa svojom grupom. Na taj način sport se koristi kao socijalno sredstvo grupne integracije, način buđenja patriotskih i nacionalnih osjećaja.⁵⁹ Pozivajući se na promišljanja Benedicta Andersena, Vic Duke i Liz Crolley naglašavaju kako „*nogomet savršeno obuhvaća pojam zamišljene zajednice: mnogo je lakše zamisliti naciju i potvrditi nacionalni identitet kada jedanaest igrača predstavljaju naciju u utakmicu protiv druge nacije*“⁶⁰. Dario Brentin ističe kako su sportska natjecanja svojevrstne „*arene za prikazivanje nacionalnih simbola i usklađivanje nacionalnih odanosti*“⁶¹ koje djeluju kao trenuci nacionalne kristalizacije. Tijekom održavanja međunarodnih sportskih natjecanja primjećujemo pojavljivanje čitavog niza kulturnih simbola – nacionalnih zastava, himni, pjesama, skandiranja, boja i folklora – koji signaliziraju željenu koncepciju nacionalnog jedinstva i snažno prizivaju osjećaj identiteta. Dok ujedinjuju ljude u zemlji, ti simboli istovremeno projiciraju nacionalnu različitost i individualnost na međunarodnoj sceni, crtajući vanjske granice prema drugima.⁶²

Edensor ističe kako je u međunarodnom sportskom nadmetanju nacionalni identitet najgornji identitet koji se prikazuje. Ovu svoju tvrdnju potkrepljuje poznatim događajem koji

---

⁵⁵ Isto, 27.

⁵⁶ Biti, „Ruka na srcu“, 139 – 150.

⁵⁷ Najplastičniji primjer ove tvrdnje je petodnevni nogometni rat između Hondurasa i Salvadora u lipnju 1969. godine, koji je za posljedicu imao 5 000 mrtvih. Iako nogomet nije sam izazvao ratni sukob, ipak je stvorio jedinstvenu priliku za fizički i identitetski sukob. Vidi: Vrcan, *Nogomet, politika, nasilje*, 88.

⁵⁸ Rendeli, „Sport i nacionalizam“, 17.

⁵⁹ Isto, 17.

⁶⁰ Vice Duke i Liz Crolley, *Football, Nationality and the State* (New York: Addison Wesley, 1996), citirano prema Emma Poulton, „Mediated Patriot Games: The Construction and Representation of National Identities in the British Television Production of Euro '96,“ *International Review for the Sociology of Sport* 39, br. 4 (2004): 437 – 455.

⁶¹ Dario Brentin, „‘A lofty battle for the nation’: the social roles of sport in Tudjman's Croatia,“ *Sport in Society* 16, br. 8 (2013), 993-1008.

⁶² Isto, 993 – 1008.

se odvio tijekom Olimpijskih igara u Meksiku 1968. godine. Dva tamnoputa američka sportaša, Tommie Smith i John Carlos, nakon što su osvojili zlatnu i brončanu medalju u finalu utrke na 200 metara, izveli su prosvjed protiv američkog rasizma: u znak podrške radikalnom pokretu *Black Power* podigli su crne rukavice u trenutku podizanja zastave i intoniranja himna SAD-a. Ova zapanjujuća izvedba bila je televizijski emitirana širom svijeta, uvodeći rasni prosvjed „u svečani sustav koji doslovno nije imao mjesta za predstavljanje nenacionalnih kolektivnih identiteta poput rase, klase, religije ili etniciteta“⁶³.

3.1 Sport i politika

Zavirimo li u povijest sporta, vrlo brzo ćemo uočiti kako gotovo nije bilo vremenskog razdoblja kada sport i politika nisu bili isprepleteni. Ellis Cashmore smatra da, ukoliko želimo definirati taj odnos, trebamo razlikovati odnos politike i sporta od politike u sportu. Kada se govori o odnosu politike i sporta misli se na odnos politike prema sportu u javnoj sferi određenoj prepoznatim institucijama države. Fokus na politiku u sportu omogućuje uviđanje načina kako organizacije koriste moć u svrhu vlastitih partikularnih interesa, a na štetu drugih društvenih grupa.⁶⁴ Jay Coakley detektira osam ciljeva današnje državne uključenosti u sport, te među njima navodi i:

1. *promicanje ugleda i moći grupe, zajednice ili nacije,*
2. *promicanje osjećaja identiteta, pripadanja i jedinstva među građanima.*⁶⁵

U prvom slučaju političke elite koriste međunarodne sportske događaje kako bi legitimirali naciju na inozemnoj sceni. Broj osvojenih medalja pridonosi promociji i izgradnji imidža nacije u svijetu i zato se i u vrijeme ekonomske krize izdvajaju znatna sredstva. U drugom slučaju emocionalno jedinstvo koje stvaraju sportski događaji nastoji se iskoristiti za formiranje i ojačavanje nacionalnog ponosa, ponovno osnaživanje lojalnosti naciji i naglašavanje njene važnosti u ekonomskom i političkom poretku u cjelini.⁶⁶

Sjajan primjer za oba gore navedena cilja pružaju nam moderne olimpijske igre. Svima je vjerojatno poznat slučaj Olimpijskih igara održanih u Berlinu 1936. godine, koje je nacistički vođa Adolf Hitler nastojao iskoristiti kako bi putem sporta prezentirao moć „čistokrvnih“ arijevacu. Iako su njemački sportaši osvojili najviše zlatnih odličja na ovim Igrama, mit o

---

⁶³ Edensor, *National identity*, 81.

⁶⁴ Ellis Cashmore, *Making Sense of Sports*, 3. izd. (London: Routledge, 2000), navedeno prema Rendeli, „Sport i nacionalizam: pogled sociologa“, 10.

⁶⁵ Coakley i Pike, *Sports in Society*, navedeno prema Bartoluci, 34 – 35.

⁶⁶ Isto, 34 – 35.

superiornosti arijevske rase poljuljala je dominacija crnih atletičara iz Sjedinjenih Američkih Država.⁶⁷ Vrhuncem iskorištavanja Igara kao političkog alata brojni istraživači smatraju razdoblje Hladnog rata kada se brojem osvojenih medalja trebala pokazati politička, vojna i ekonomska nadmoć SAD-a, odnosno Sovjetskog Saveza. Od 1952. i prvog sovjetskog nastupa, do posljednjeg, 1988. godine, sport je bio, kako se govorilo, nastavak rata drugim sredstvima, a sportaši slavljani kao ratni heroji.⁶⁸ Ovo razdoblje obilježila su i dva velika bojkota olimpijskih igara. Godine 1980. Olimpijske igre u Moskvi bojkotirane su od SAD-a, Kanade, Zapadne Njemačke, Japana i Kenije kao reakcija na sovjetsku invaziju na Afganistan krajem prethodne godine. Četiri godine kasnije na Igrama u Los Angelesu, kao „vraćanje istom mjerom“, nisu se pojavili sportaši iz SSSR-a i šesnaest njegovih saveznika.⁶⁹ „*Nakon pada Berlinskog zida, Rusi i Amerikanci, prividno manjim intenzitetom, i dalje „ratuju“ na sportskim terenima, a posljednjih godina približava im se i nova gospodarska velesila – Kina koja putem sporta nastoji učvrstiti svoj položaj na novoj političkoj karti svijeta.*“⁷⁰ Osim supersila, i rastući i mali narodi oduvijek su se pokušavali smjestiti na međunarodnu kartu sudjelovanjem, a još više odličnim nastupom na velikim natjecanjima u globalno priznatim sportovima.⁷¹ Za neku malu, siromašnu državu ili državu koja je nedavno stekla neovisnost, često „*postići znatno bolji rezultat od očekivanog na međunarodnom natjecanju može biti važnije od pobjede u iščekivanoj utakmici za veliku, sportski intenzivnu državu.*“⁷²

Sunčica Bartoluci naglašava kako današnji uvid u odnos politike i sporta pokazuje ono što je sociolog Srđan Vrcan konstatirao već prije više od trideset godina pišući o ovoj temi: pojačava se tendencija politizacije sporta jer se politika na vrlo direktan i brutalan način unosi u područje sporta, čime ga pretvara u sve izrazitije i privilegirano sredstvo političkog djelovanja.⁷³ U komunikacijski premreženom suvremenom društvu, sport se „*pojavljuje kao vrlo pogodan i posebno prodoran oblik komunikacije za prenošenje i vrlo bitnih političkih poruka i ostvarivanje odgovarajućega političkog utjecaja i na auditorije inače nedostupne ili gotovo neprijemčive za izravno političke poruke.*“⁷⁴ Argentinski nogomet je klasičan primjer direktnog uplitanja politike u područje sporta, ponajprije s Peronovim intervencijama, koje su

---

⁶⁷ Bartoluci, 42.

⁶⁸ Isto, 43.

⁶⁹ Isto, 43.

⁷⁰ Isto, 43.

⁷¹ Jan Haut, Jonathan Grix, Paul Michael Brannagan, Ivo van Hilvoorde, „International Prestige through ‘Sporting Success’: an evaluation of the evidence,“ *European Journal for Sport and Society* 14, br. 4 (2017), 1 – 16.

⁷² Isto, 1 – 16.

⁷³ Bartoluci, 35.

⁷⁴ Srđan Vrcan, *Sport i nasilje danas u nas i druge studije iz sociologije sporta* (Zagreb: Naprijed, 1990), 114.

kasnije kulminirale u izravnoj političkoj uporabi nogometa od strane generala vojne hunte kada se i održavanje Svjetskog nogometnog prvenstva u Argentini, i uspjeh argentinske reprezentacije na njemu, koristio kako bi se dao legitimitet uspješnosti i društvene normalnosti režimu argentinskih generala.⁷⁵ Jezik sporta sjajno se može iskoristiti „za poticanje strasti i održavanje određenih raspoloženja i emotivnih stanja“, naročito za „uspostavljanje, održavanje i apsolutizaciju društvenog razlikovanja i suprotstavljanja po ključu: „naš-njihov“, „domaći-tuđin“, „prijatelj-neprijatelj“.“⁷⁶ Naravno, uvijek je prisutna i opasnost da pogreška ili devijantno ponašanje sportaša ozbiljno ugrozi pokušaje da se preko sporta afirmira neka državna politika ili neki društveni sistem. To recimo može biti uzimanje dopinga, ali i naprosto sportski neuspjesi.⁷⁷

Politizacija sporta ima, dakako i pozitivne aspekte. Više od sto godina nakon što je Pierre de Coubertin obnovio olimpijski pokret sa ciljem postizanja mira i prijateljstva među nacijama, smatra se da sport u političkom smislu može pozitivno djelovati još i šire: „uspostaviti komunikacijski kanal među političkim vođama i ljudima iz različitih nacija, istaknuti zajedničke interese ljudi različitih kultura i nacija, pokazati da su prijateljski međunarodni odnosi mogući, poticati razumijevanje između kultura i eliminirati korištenje nacionalnih stereotipa, stvoriti globalni model za kulturne, gospodarske i političke odnose, utvrditi procese koji razvijaju učinkovite lidere za nacije u nastajanju i smanjiti jaz između bogatih i siromašnih nacija“⁷⁸. Posljednji primjer ovakvog pozitivnog djelovanja sporta na zategnute političke odnose dogodio se na Zimskim olimpijskim igrama u Pjongčangu u veljači 2018. godine. Sportaši Sjeverne i Južne Koreje, dviju zemalja koje već gotovo sedamdeset godina žive u stanju ratne pripravnosti, stupali su pod istom zastavom na otvaranju i zatvaranju Igara, a formirana je i zajednička ženska reprezentacija u hokeju na ledu.⁷⁹

3.2 Sport, nacionalni identitet i mediji

Kako što možemo vidjeti, sportski događaji nerijetko imaju značajnu ulogu u konstruiranju nacionalnog identiteta, kao i prenošenju stereotipa o pojedinim nacijama. Posredovani sport je zasićen idejama, vrijednostima, slikama i diskursima koji povremeno

---

⁷⁵ Vrcan, *Nogomet, politika, nasilje*, 52.

⁷⁶ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 115.

⁷⁷ Biti, *Nadzor nad tijelom*, 104.

⁷⁸ Coakley i Pike, *Sports in Society*, navedeno prema Bartoluci, 38.

⁷⁹ „Dvije Koreje pod jednom zastavom: Olimpijske igre ih privremeno pomirile“, *Slobodna Dalmacija*, 7. veljače 2018. <https://slobodnadalmacija.hr/sport/ostalo/clanak/id/530231/dvije-koreje-pod-jednom-zastavom-olimpijske-igre-ih-privremeno-pomirile> (posjet. 2. travnja 2018).

reflektiraju, konstruiraju, udomaćuju, legitimiziraju, izazivaju pa čak i rekonstruiraju stavove koji prožimaju šire društvo.⁸⁰ Vrlo važnu ulogu u prenošenju poruka koje se nastoje promovirati posredstvom sportskih događaja imaju masovni mediji. Tisak, radio, televizija i Internet „*istovremeno reprezentiraju, ali i socijalno konstruiraju kulturne poruke i sisteme predstava vezane za različite vrste identitetskih praksi*“.⁸¹ Kao primjer ovdje možemo navesti slučaj talijanskog nogometnog reprezentativca Claudia Marchisija iz lipnja 2010. godine. On je prilikom intoniranja talijanske himne uoči prijateljske utakmice s reprezentacijom Švicarske, a koja je odigrana u sklopu priprema za Svjetsko prvenstvo u Južnoafričkoj Republici, u svojoj izvedbi promijenio tekst himne pridjevši Rimu epitet „*lopovski*“. Uslijedile su žestoke reakcije šire talijanske javnosti, uključujući političare, pri čemu su neki zahtijevali njegovo protjerivanje iz kampa reprezentacije, čime bi mu bio onemogućen nastup na Svjetskom prvenstvu. Neki su u sve željeli uključiti i policiju jer je vrijeđanje himne zakonski kažnjivo djelo.⁸² Potpuno suprotan primjer zabilježen je samo nekoliko dana kasnije. Prvi nastup Sjeverne Koreje na ovom svjetskom prvenstvu, utakmica protiv Brazila, iščekivao se s velikim zanimanjem jer sportaši te totalitarne države treniraju za natjecanja pod posebnom paskom i u potpunoj medijskoj izolaciji. Prizor sjevernokorejskog nogometaša Tae-Se Jonga kako ganuto plaće pri izvođenju državne himne obišao je čitav svijet. Za pretpostaviti je da je ovakva njegova reakcija bila iskaz ljubavi prema domovini i ponosa zbog nastupanja za nju na najvećoj svjetskoj nogometnoj priredbi.⁸³ Iz ova dva primjera možemo vidjeti kako zahvaljujući važnosti koju mediji imaju u današnjem društvu sadržaji njihovih poruka i načini interpretacije sportskih događaja značajno utječu na mišljenje ljudi.

Hugh O'Donnell je u svojem radu „*Mapping the Mythical: A Geopolitics of National Sporting Stereotypes*“⁸⁴ prikazao kako medijski sportski diskurs pridonosi podjeli na „nas” i „njih” iscrtavajući geopolitičke karte sportskog svijeta. U sportskom diskursu od novinara, sportskih djelatnika, ali i navijača često se koriste određeni stereotipi kako bi se opisala igra neke momčadi. Kada europski sportski novinari govore o Njemačkoj, dominantni stereotip nacionalnog karaktera kombinira ideju snažne mentalne kontrole s disciplinom, učinkovitošću, pouzdanošću i napornim radom. Kako bi podržao ovakvo „definiranje“

---

⁸⁰ Raymond Boyle i Richard Haynes, *Power Play: Sport, the Media and Popular Culture* (Harlow: Pearson Education Limited, 2000), 111.

⁸¹ Ivan Đorđević, „Umeju li antropolozi da igraju fudbal? Sport i identitet u savremenoj Srbiji. Fudbalska priča 'nepostojeće nacije'“, *Antropologija*, 9 (2009), 89 – 103, citirano prema Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 44.

⁸² Biti, „Nadzor nad tijelom“, 104 – 105.

⁸³ Isto, 105.

⁸⁴ Hugh O'Donnell, „Mapping the mythical: a geopolitics of national sporting stereotypes“, *Discourse & Society* 5, br. 3 (1994), 345 – 380.

Nijemaca norveški dnevni list *Aftenposten* je u jednom od svojih izdanja za vrijeme održavanja Europskog nogometnog prvenstva 1992. godine zapisao: „*Njemačko samopouzdanje u nogomet ne poznaje granice. Nijemci su bili jedini tim koji je unaprijed rezervirao svoje hotelske sobe u Göteborgu za finale Europskog prvenstva.*“⁸⁵ Francuze se pak najčešće prezentira kao uglavnom razumne i dosta „civilizirane“. Dominantni stereotip o njima ilustrira se izrazima kao što su „*kitnjastost*“, „*talent*“, „*inspiracija*“, „*šarm*“, čak i „*stil*“.⁸⁶

Jedan od najčešćih stereotipa u sportskim izvještajima diljem svijeta vjerojatno je onaj o temperamentnim Mediterancima i Latinoamerikancima. Radi se o možda i najdublje ukorijenjenom stereotipu u sjevernoeuropskoj kulturi, a glavni elementi su strast, vruća narav, frivolnost, senzualnost, čak i hedonizam.⁸⁷ Upravo je izvještavanje o nogometu jedan od najčešćih izraza ovog stereotipa. O'Donnell je brojne primjere ovakvog portretiranja uočio u izvještajima za vrijeme održavanja Svjetskog nogometnog prvenstva u Italiji 1990. godine. Tadašnji sovjetski dnevnik *Pravda* napomenuo je svojim čitateljima da „*talijanski tim... odražava eksplozivnu narav svojih ljudi*“.⁸⁸ Sjajnu personifikaciju navodne vulkanske prirode talijanskog temperamenta novinari su pronašli u Vezuvu. Kada je Argentina u polufinalu turnira eliminirala Italiju, njemački *Bild* je napisao: „*Vezuv, Napulj i cijela Italija plaču*“. Baskijski dnevnik *Deia* bio je još slikovitiji: „*Talijani... su otišli u Napulj i na rubu Vezuva bili spaljeni od rastaljene lave*“.⁸⁹ Kao i u većini stereotipa koje O'Donnell obrađuje, i južnjački stereotip uz pozitivan pol (talent i kreativnost) ima i onaj negativan. On uključuje pojmove poput nediscipline, neracionalnosti i nesmotrenosti. U slučaju Južnoamerikanaca, „temperament“ se obično obrušava u nabijene emocije i potpunu neodgovornost. Sovjetski dnevnik *Izvestia* donio je tako u vrijeme Svjetskog prvenstva u Italiji opis slijedeće zanimljive zgrade vezane za Brazilce: „*Dovoljno je reći da u onim danima u kojima se igraju utakmice u kojima sudjeluje nacionalni tim, broj srčanih udara se udvostručuje. ... U čekaonici bolnice u São Paulu jedna pacijentica umrla je od moždanog udara – svo medicinsko osoblje oduševljeno je pratilo utakmicu između Škotske i Kostarike. I dok je Maradona radosno mahao zeleno-žutu traku poraženog brazilskog protivnika iznad svoje glave, četrnaest*

---

⁸⁵ Isto.

⁸⁶ Isto.

⁸⁷ Isto.

⁸⁸ Isto.

⁸⁹ Isto.

*kriminalaca uspjelo je pobjeći iz zatvora u São Paulu, iskoristivši prednost neizmjerne žalosti čuvara. Nitko nije bio posebno iznenađen: to je nogomet...*⁹⁰.

Sagledamo li sve navedeno možemo kazati kako stereotipi u jednu ruku pojednostavljuju i olakšavaju prosuđivanje, no s druge strane potiču ukalupljivanje i stvaranje pogrešnih dojmova o ljudima. To je posebno izraženo kad se govori o nacionalizmu jer stereotipi „opravdavaju“ omalovažavanje drugih nacija. U sportu su očigledno sveprisutni pa nije čudno da se na stadionima Talijane naziva „*Digicima*“, a Srbe „*Ciganima*“.⁹¹

Raymond Boyle i Richard Haynes ukazuju na zanimljivost da se period u kojemu je sport stekao masovnu popularnost kao oblik zabave podudara s izumom i komercijalnim iskorištavanjem pokretne slike.⁹² Pojava televizije nepovratno je pak utjecala na status nacionalnih momčadi budući da smo u predtelevizijskoj eri mogli gledati isključivo našu lokalnu momčad, ali ne i nacionalnu koja je igrala stotine ili tisuće kilometara daleko. Danas su stvari drugačije, pa reprezentativne vrste posredstvom televizije, pa i Interneta, možemo pratiti na svim stranama svijeta.⁹³ Pišući o važnosti koju nogomet ima u modernom i suvremenom društvu Srđan Vrcan naglašava kako je televizija pretvorila gledanje nogometa „*u sveopći nacionalni ritual, unijela nogomet u svakidašnji život ogromnog broja ljudi i nogometnu mitologiju učinila dostupnom svima*“.⁹⁴

Ono što je zanimljivo primijetiti je da veliki sportski događaji, kao što je Svjetsko prvenstvo u nogometu, imaju sposobnosti da posredstvom televizije dopru ne samo do zagriženih sportskih fanova, nego i do perifernih sportski gledatelja koji dijelom postaju zainteresirani zbog narativna koje televizija, u suradnji s tiskom, konstruira oko događaja. Ljudi također postaju zainteresirani iz razloga ideološke prirode povezanih s nacionalnim ponosom i identifikacijom sa širim društvenim iskustvom.⁹⁵ Boyle i Haynes zastupaju stav da javno dostupni televizijski kanali trebaju uključivati sport jer, po njihovom mišljenju, ova programska kategorija može ponuditi vanjsku korist u vidu pojačavanja osjećaja identiteta i svijesti o nacionalnim i regionalnim temama i vrijednostima.⁹⁶

Danas informacijske i komunikacijske tehnologije otvaraju sportu „*nove mogućnosti da prenosi svoje poruke i stvara nova tržišta. Nadiranje “računalnog doba” i nastajanje*

---

⁹⁰ Isto.

⁹¹ Rendeli, „Sport i nacionalizam: pogled sociologa“, 24.

⁹² Boyle i Haynes, *Power Play*, 30.

⁹³ Rendeli, „Sport i nacionalizam: pogled sociologa“, 7.

⁹⁴ Vrcan, *Nogomet, politika, nasilje*, 69.

⁹⁵ Boyle i Haynes, *Power Play*, 68.

⁹⁶ Isto, 71.

*“informatičkog društva” u svijetu su sporta označili početak interaktivne ere digitalne telekomunikacije. Takva je situacija dodatno pospješila već otprije dinamičnu prirodu industrije sportskih medija, a kao ono najvažnije i najrevolucionarnije nadaje se dokinuće jednosmjernog putovanja sportskih informacija.*⁹⁷

Kako bismo sumirali sve što je u ovom potpoglavlju izneseno poslužiti ćemo se riječima Boylea i Haynesa koji kažu kako posredovani sport „nudi bogatu arenu mitova, slika, narativa te kompulzivni svijet pričanja priča. Na kulturnoj i tekstualnoj razini slike koje zajednica projicira na sportski teren, te način na koji ta slika biva prelomljena kroz različite medije, govori nam mnogo o našim individualnim i kolektivnim identitetima. On također, kao rijetko koja druga kulturna forma, otkriva na vrlo javan način naše vrijednosti, prioritete, nadanja, snove i težnje. Posredovani sport je javno posredovana arena koja može biti uzbuđujuća, stimulirajuća, ali i nedosljedna, no čitavo vrijeme prožeta društvenim snagama i ideološkim energijama koje prolaze društvom”⁹⁸.

---

⁹⁷ Biti, „Nadzor nad tijelom“, 208 – 209.

⁹⁸ Boyle i Haynes, „Power Play“, 222.

5. ULOGA VRHUNSKOG SPORTA U OBLIKOVANJU NACIONALNOG IDENTITETA U REPUBLICI HRVATSKOJ TIJEKOM DEVEDESETIH GODINA 20. STOLJEĆA

Drugu polovicu osamdesetih godina 20. stoljeća u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ) obilježile su težnje slovenskih i hrvatskih političkih elita za približavanjem zapadnim, europskim nacijama i odmakom od jugoslavenske politike temeljene na proruskim i antieuropskim bazi. U ovo vrijeme sve se češće spominje i pojam „nacije“, najčešće u kontekstu nadolazećih demokratskih promjena koje će omogućiti da građani slobodno izraze svoje nacionalne osjećaje i pripadnost.⁹⁹ Srđan Vrcan naglašava kako su se političke strategije koje su postale dominantne u devedesetim godinama na ovim prostorima u osnovi kretale onim općim smjerom kojeg su jezgrovito izrazile dvije glasovite zapadnoeuropske političke formule – Mazzinijeva: „*Svaka nacija jedna država i samo jedna država za svaku naciju*“ te njemačka: „*Svaka nacionalnost jedna država i cijela nacionalnost u jednoj državi*“.¹⁰⁰

Jačanje nacionalnog identiteta i buđenje etničkog nacionalizma u prvoj polovici devedesetih godina 20. stoljeća bili su posljedica društvenih procesa uzrokovanih konstituiranjem države i ratnim zbivanjima. Ratna zbivanja i osjećaj opće ugroženosti doveli su na vlast autoritarne nacionalističke elite i učvrstili njihovu poziciju. Osobito je bila izražena retradicionalizacija društva koja je uključivala „*mitologizaciju povijesti, glorifikaciju nacije kao temelja političkog i individualnog identiteta, zamjenu zahtjeva za građanskom lojalnošću formaliziranom u državljanstvu – zahtjevom za mitsko-emozivnom lojalnošću izraženom u žrtvovanju ili spremnosti na žrtvu*“.¹⁰¹ „*Animizitet prema „drugima“, nehrvatskog porijekla, loze i krvi, utemeljen na principima etničkog nacionalizma postaje dio prihvatljivog poimanja nacionalnog pitanja i zauzima važno mjesto u javnom diskursu. Nacionalistička retorika bila je usmjerena protiv srpstva i jugoslavenstva, a među političkim elitama prevladava protusrpsko i protujugoslavensko raspoloženje koje se intenzivira ratnim sukobima i postaje dio dominantnog mainstreama.*“¹⁰²

Proučavajući literaturu koja se bavi ulogom sporta u raspadu socijalističke Jugoslavije vrlo ćemo brzo uvidjeti „*da se u slučaju postsocijalističke Hrvatske, sport može opisati kao jedinstven i povodljiv izvor društvenih znanja koji značajno doprinosi formiranju,*

⁹⁹ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 54.

¹⁰⁰ Vrcan, *Nogomet, politika, nasilje*, 91

¹⁰¹ Vesna Pusić, *Demokracije i diktature. Politička tranzicija u Hrvatskoj i Jugoistočnoj Europi* (Zagreb: Durieux, 1998), citirano prema Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 79.

¹⁰² Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 80.

uspostavljanju i očuvanju nacionalnog identiteta koji se pojavljuje nakon odcjepljenja zemlje od Jugoslavije 1990. - 1991. godine“.¹⁰³ Naime, primjetno je kako je od kraja osamdesetih jugoslavenski sport, a osobito jugoslavenski nogomet, bio ideološki sve snažnije obojen. Na stadione se sve učestalije donose nacionalne zastave, pjevaju „zabranjene“ i „nacionalističke“ pjesme i iskazuje nesnošljivost prema pripadnicima drugih nacija. S obzirom na gore opisanu društveno-političku situaciju, svaki put kada bi se na stadionu zapjevala neka „zabranjena“ pjesma ili pokazala zastava bez zvijezde petokrake, navijači su dobivali pedigre hrabrih mladih ljudi koji se bore „za našu stvar“.¹⁰⁴

Sunčica Bartoluci u svojoj doktorskoj disertaciji izdvaja četiri sportska događaja za koja smatra da pokazuju kako je sport na ovim prostorima (p)ostao slika i prilika društveno-političkih zbivanja u zemlji. Prvi od njih je utakmica nogometnog prvenstva bivše države između zagrebačkog *Dinama* i beogradske *Crvene zvezde*, koja se trebala odigrati 13. svibnja 1990. godine na maksimirskom stadionu. Zbog žestokog sukoba navijačkih skupina ovih dvaju klubova utakmica nije odigrana, no doživjela je sveopću mitologizaciju u hrvatskom, ali i srpskom diskursu, i time postala dijelom onoga što Hobsbawm naziva „izmišljanjem tradicije“. Prema hrvatskim medijima, tadašnja milicija, koju se u širim društvenim krugovima doživljavalo kao mehanizam srpske dominacije, djelovala je neadekvatno, intervenirajući prekasno, usredotočivši se isključivo na *Dinamovu* navijačku skupinu *Bad Blue Boys* (BBB) i otvoreno štiteći *Delije*, pristaše *Crvene Zvezde*.¹⁰⁵ Zanimljivo je uočiti kako je vođa *Delija* bio „promoviran“ iz krim-miljea i navijačkog plemena u područje visoke politike, prvo kao predvodnik paravojnih jedinica, a kasnije kao uglednik srpskog javnog života. Istovremeno se u srpskoj javnosti provlačila teza o dugo pripremanoj zavjeri usmjerenom protiv srpskog naroda, realiziranoj od strane *Bad Blue Boysa*, a u organizaciji visoke politike i ustaške emigracije.¹⁰⁶

Među kaotičnim prizorima toga dana, istaknuo se jedan događaj koji će poprimiti veliku simboličku težinu. U jednom trenutku *Dinamov* kapetan, Zvonimir Boban, ušao je u gomilu pobunjenika kako bi pomogao navijaču *Dinama* kojega je policija tukla. Njegov, sada već „mitski“ udarac policajca nogom izvrsno je skicirao antagonizme političke situacije u Jugoslaviji i odmah ga učinio „besmrtnim“ ne samo za navijače *Dinama*, već i za mnoge Hrvate. Bobanov „napad“ protumačen je kao hrabar čin otpora spram navodne „srpske

---

¹⁰³ Brentin, „A lofty battle for the nation“, 993 – 1008.

¹⁰⁴ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 55.

¹⁰⁵ Brentin, „A lofty battle for the nation“, 993 – 1008.

¹⁰⁶ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 60.

hegemonije“ unutar jugoslavenskih institucija, oštro demonstriran nespremnosću policije da brani navijače *Dinama*.¹⁰⁷

Nepunih mjesec dana kasnije, 3. lipnja 1990., na istom je stadionu odigrana prijateljska utakmica između nogometnih reprezentacija Jugoslavije i Nizozemske, koja je bila svojevrsni nastavak izražavanja nezadovoljstva političkom situacijom. Tijekom izvođenja jugoslavenske himne „Hej Slaveni“ navijači su zviždali i pjevali hrvatsku himnu „Lijepa naša domovino“, navijali za reprezentaciju Nizozemske i mahali nizozemskim zastavama. Kako je tada zakonski bilo zabranjeno na javnim mjestima isticati republičke zastave bez zvijezde petokrake, koja je bila simbol komunističkog odnosno socijalističkog sustava, navijači su činjenicu da nizozemska zastava ima iste boje (crvenu, bijelu i plavu) kao i zastava tadašnje Socijalističke Republike Hrvatske iskoristili za slanje poruke.¹⁰⁸

Treći događaj koji ističe Bartoluci bilo je Europsko atletsko prvenstvo, kojemu je krajem kolovoza i početkom rujna 1990. godine domaćin bio grad Split. Pokroviteljstvo nad manifestacijom preuzelo je tadašnje hrvatsko Predsjedništvo koje je itekako bilo svjesno kako se radi o vrijednom komunikacijskom kanalu prema svijetu. Ova je manifestacija iskorištena i za lobiranja druge vrste, koja sa samom atletikom nisu imala gotova nikakvu poveznicu. Tako su tadašnji predsjednik *Hrvatskog nogometnog saveza* (HNS) Mladen Vedriš i generalni tajnik Duško Grabovac lobirali za ulazak Hrvatske u krovnu nogometnu organizaciju – *Fédération Internationale de Football Association* (FIFA). Tada je, kao i danas, postati član FIFA-e predstavljalo puno više od ulaska u jednu nogometnu asocijaciju, štoviše, na to se gledalo kao na prepoznavanje suverenosti i legitimiteta novonastalim nacijama.¹⁰⁹ Veliku ulogu u cijelom procesu priznavanja imali su i Juan Antonio Samaranch, predsjednik, i Premio Nebiolo, član Međunarodnog olimpijskog odbora (MOO/IOC – *International Olympic Committee*) i predsjednik IAAF-a (*International Amateur Athletic Federation*), koji su bili skloni Hrvatskoj, a samo atletsko prvenstvo u Splitu poslužilo je kao svojevrsna ulaznica prema budućem primanju Hrvatske u međunarodna sportska udruženja.¹¹⁰

---

¹⁰⁷ Brentin, „A lofty battle for the nation“, 993 – 1008.

¹⁰⁸ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 62.

¹⁰⁹ Isto, 64.

¹¹⁰ Isto, 65.

Posljednji sportski događaj koji odražava društveno-politička zbivanja u zemlji na samom početku devedesetih je prijateljska nogometna utakmica između reprezentacija Hrvatske i SAD-a odigrana 17. listopada 1990. godine u Zagrebu. Navedena utakmica ima posebnu simboliku u suvremenoj povijesti hrvatskog sporta jer je na dan njezinog odigravanja Hrvatska još uvijek bila dio Jugoslavije radi čega je bilo velikih problema u samoj organizaciji ovog događaja. „Uz pomoć sporta kao „najglasnijeg“ medija u društvu, slala se poruka i građanima Hrvatske, Hrvatima u iseljeništvu ali i svijetu o društvenim promjenama koje je planirala politička elita predvođena Hrvatskom demokratskom zajednicom“.¹¹¹ Iako se radilo o prijateljskoj utakmici, u javnosti je bila obilježena kao „povijesna“, ali ne toliko radi svoje „sportske“ važnosti, koliko zbog društveno-političkog konteksta. Naime, dan ranije, na glavnom zagrebačkom trgu, upriličena je velika svečanost koju je prenosila nacionalna televizija, tijekom koje je na „staro mjesto“ postavljen kip bana Jelačića „simbol probuđene hrvatske svijesti“, koji se tamo nalazio osamdeset godina, prije nego li je za vrijeme komunističkog režima maknut. Zanimljivo je da je kip bana Jelačića bio apliciran na plakatu kojim se najavljivala predstojeća nogometna utakmica, kao i na ulaznicama (Slika 1) za ovaj susret.¹¹²

Slika 1: Ulaznica za međudržavnu utakmicu Hrvatska - SAD¹¹³

Momčad Hrvatske za ovu utakmicu sastavljena je u posljednji trenutak, igrači nikad prije nisu igrali u tom sastavu, a onima koji su se odazvali pozivu prijetila je suspenzija od *Nogometnog saveza Jugoslavije*. Naime, *Hrvatski nogometni savez* tada još nije bio član međunarodnih organizacija već dio jugoslavenskog sustava. Izbornik Dražan Jerković imao je na raspolaganju samo 14 igrača, što je dijelom bilo prouzrokovano time da su neki igrači, poput Zvonimira Bobana, Davora Šukera, Alena Bokšića i Roberta Jarnija, gostovali s mladom reprezentacijom Jugoslavije u Sovjetskom Savezu. Pokroviteljstvo utakmice preuzeo

¹¹¹ Isto, 66

¹¹² Isto, 67.

¹¹³ Preuzeto sa: „Hrvatska – SAD, prijateljska utakmica (1990.)“, *Wikipedija, slobodna enciklopedija*, [https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatska_%E2%80%93_SAD,_prijateljska_utakmica_\(1990.\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatska_%E2%80%93_SAD,_prijateljska_utakmica_(1990.)) (posjet 18. 5. 2018.).

je sam predsjednik države, dr. Franjo Tuđman. Tijekom intoniranja himne Sjedinjenih Američkih Država, svi su igrači američke reprezentacije držali ruku na srcu. Ista slika mogla se vidjeti kod igrača Nogometne reprezentacije Hrvatske. Ona će postati gotovo pa obavezni dio „koreografije“ u nastupima kasnijih reprezentativnih vrsta u Hrvatskoj. Igrači su nosili dresove koji su bili dizajnirani po uzoru na šahovnicu koja se nalazi na današnjoj službenoj zastavi Republike Hrvatske.¹¹⁴

Navijači koji su prisustvovali utakmici, njih između 25 000 i 30 000, pjevali su pjesme domoljubnog karaktera: „Oj Hrvatska mati“, „Korak ide za korakom“, „Ustani bane“, „Marjane, Marjane“; izvikivali „U boj, u boj...“, „Mi-Hrvati“, „Ne damo Hrvatsku“. Prije utakmice pjevao je Tomislav Ivčić, dok je u poluvremenu nastupao rock-band *Prljavo kazalište*, čije su pjesme, npr. pjesma „Ruža Hrvatska“, također imale „domoljubnu notu“. Utakmici su prisustvovali članovi raznih kulturno-umjetničkih društava te sinjski alkari.¹¹⁵

Konačni rezultat glasilo je 2:1 za Hrvatsku. Izbornik Jerković nakon utakmice je izjavio: „*Ovo je pobjeda Hrvatske i svih onih koji žive u Hrvatskoj i vole Hrvatsku. Za me politika nikad nije bila ispred sporta. Naprotiv! No ovaj put bilo je nemoguće „izbjeći spoj“ politike i sporta.*“¹¹⁶ Razvidno je kako je utakmica poslužila za povećavanje nacionalnog ponosa i kohezije među članovima nacije, a time i pribavljanje opće podrške politici vladajuće stranke, *Hrvatske demokratske zajednice* (HDZ), kojoj je cilj bio postizanje međunarodnog priznanja države u nastajanju. Neki istraživači smatraju kako su slanjem svog nacionalnog tima Sjedinjene Američke Države dale svoju „prešutnu“ podršku hrvatskoj težnji za samostalnošću.¹¹⁷

4.1 Politizacija sporta u Republici Hrvatskoj tijekom devedesetih

Ubrzo nakon što su Hrvatska i Slovenija 25. lipnja 1991. godine proglasile nezavisnost, oružani sukob, koji je trajao od kolovoza 1990., prerastao je u rat. Niti deset dana kasnije, 4. srpnja, *Hrvatski sportski savez* je donio odluku o razlazu s jugoslavenskim sportskim tijelima te se pristupilo osnivaju niza zasebnih sportskih tijela i institucija novonastale države. Tako je 10. rujna 1991. osnovan *Hrvatski olimpijski odbor* (HOO) čiji je dugogodišnji predsjednik i (kasnije) član MOO-a Antun Vrdoljak, u više prigoda naglašavao iznimnu ulogu Juana Antonia Samarancha, predsjednika MOO-a, u primanju Hrvatske u međunarodnu olimpijsku

---

¹¹⁴ Isto, 69.

¹¹⁵ Isto, 70.

¹¹⁶ Večernji list, 18. listopada. 1990., navedeno prema Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 71.

¹¹⁷ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 71.

obitelj.¹¹⁸ Vladimir Pezo ukazuje kako je nakon učlanjenja hrvatskih sportskih saveza u međunarodne asocijacije počelo sustavno bilježenje sportskih uspjeha i isticanje njihovih nacionalnih prinosa.¹¹⁹

Hrvatski sportaši počeli su ubrzo nakon osnivanja zasebnih sportskih tijela otkazivati nastupe za jugoslavenske selekcije, pa je tako, primjerice, 28. kolovoza 1991. godine *Večernji list* prenio slijedeću izjavu Dražena Petrovića, najpoznatijeg hrvatskog košarkaša svih vremena, koji je tog trenutka igrao u sjevernoameričkoj profesionalnoj košarkaškoj ligi, NBA-u: „U takvoj situaciji Svjetsko prvenstvo u Argentini bio je moj posljednji nastup s jugoslavenskim grbom. Nekad je bio pojam igrati za reprezentaciju Jugoslavije. No, u ratnim okolnostima ono je izgubilo svaki smisao. U „plavoj“ majici nemam se za što i za koga boriti. (...) Prije se nisam izjašnjavao o tome ali sada sam rekao upravo onako kako osjećam. Ako ne možemo živjeti zajedno logično je da krenemo svatko svojim putem. Vjerujem u nezavisnost Hrvatske i mogućnost pune afirmacije hrvatskog sporta koji bi u mnogim sportskim disciplinama pripadao samom svjetskom vrhu. (...) Mi, košarkaši iz Hrvatske činili smo 75 posto udarne petorke reprezentacije svjetskih i europskih prvaka. Neću pretjerivati ako kažem da petorka Perasović, Petrović, Vranković, Rađa i Kukoč može zaigrati u olimpijskom finalu, Ako bi nam, naravno, to u Barceloni dopustili.“¹²⁰

Nakon početka velikosrpske agresije na Hrvatsku, trećina teritorija je okupirana, zemlja je u političkoj i ekonomskoj blokadi, no vrhunski sportaši još uvijek u svijet mogu poslati poruku široj javnosti o događajima u domovini. Tako su dvojica hrvatskih košarkaša koji su nastupali u NBA ligi, Dražen Petrović i Stojko Vranković, zajedno s tenisačem Goranom Ivaniševićem u kolovozu 1991. prisustvovali hrvatskom skupu ispred zgrade *Ujedinjenih naroda* u New Yorku. Učinili su to kako bi podigli razinu svijesti o tome što se događa u Hrvatskoj i ukazali da tamošnja situacija zahtjeva pozornost Amerikanaca.¹²¹ Član brončaninih „Vatrenih“ Slaven Bilić, koji je 1993. godine potpisao ugovor s njemačkim klubom *Karlsruheom*, u svojoj biografiji svjedoči kako je osjećao određenu grižnju savjesti jer u vrijeme Domovinskog rata nije bio u Hrvatskoj. Naglašava kako je većina igrača nastojala pomagati financijski te u intervjuima stranim medijima govoriti što se to događa u njihovoj domovini. „*Premda su nam dečki s prve linije govorili da mi samo igramo, da time dajemo*

---

¹¹⁸ Isto, 83 – 84.

¹¹⁹ Vladimir Pezo, „Sport i hrvatski identitet,“ u *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, ur. Neven Budak i Vjeran Katunarić (Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, 2010), 141.

¹²⁰ *Večernji list*, 28. kolovoza 1991., citirano prema Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 83.

¹²¹ Todd Spehr, *Dražen: život i ostavština košarkaškog Mozarta*, prev. Marin Popović (Zagreb: Mozaik knjiga, 2016), 168.

naš doprinos, ipak ostao mi je taj osjećaj da nisam možda tamo gdje bih morao biti. No, nosila nas je spoznaja da svojim pobjedama dajemo ljudima osjećaj ponosa ili da im makar uljepšavamo dan.“¹²² Kada je međunarodna zajednica priznala neovisnost Hrvatske u siječnju 1992. godine, hrvatska je vlada istaknula kako je ta „povijesna pobjeda“ djelomice postignuta i zbog neumornog nastojanja sportskih dužnosnika i sportaša da preuzmu „odgovornu misiju [da] interpretiraju incidente, informiraju o zlodjelima rata i proširenje poruku mira“¹²³ svijetom.

Državni je vrh itekako bio svjestan kakvu mogućnost za promociju mlade države pružaju velika sportska natjecanja poput olimpijskih igara. Prve Olimpijske igre na kojima su hrvatski sportaši nastupali pod nacionalnom zastavom bile su one zimske u Albertvilleu, u Francuskoj 1992. godine. Iste godine na Ljetnim olimpijskim igrama u Barceloni Slovenija i Hrvatska nastupaju samostalno dok je jugoslavenskim sportašima zbog sankcija dozvoljeno sudjelovanje ali bez isticanja državnih obilježja. Na Igrama u Barceloni hrvatski sportaši osvajaju i prva odličja – srebro u košarci i dvije brončane medalje u tenisu koje je osvojio Goran Ivanišević u pojedinačnoj konkurenciji i u igri parova s Goranom Prpićem.¹²⁴ Četiri godine kasnije domaćin Ljetnih olimpijskih igara bila je Atlanta, a hrvatski reprezentativci ponovno su pronijeli slavu svoje domovine osvojivši dvije medalje – srebrnu u vaterpolu i zlatnu u rukometu.¹²⁵ Možda i najvažnijim sportskim uspjehom nacije smatra se osvojeno treće mjesto Hrvatske nogometne reprezentacije, tzv. „Vatrenih“ sa Svjetskom prvenstvu u Francuskoj 1998. godine.¹²⁶ Bio je to veliki uspjeh male, politički neutjecajne i ekonomski nerazvijene ali nacionalnim ponosom ujedinjene hrvatske nacije.

Simbioza politike i sporta u Republici Hrvatskoj početkom devedesetih godina bila je poticana sa samog državnog vrha. Naime, predsjednik države, dr. Franjo Tuđman bio je veliki zaljubljenik u sport. Od početka svog političkog djelovanja Tuđman će veliku pozornost poklanjati sportu i njegovoj ulozi u promoviranju i afirmaciji mlade države u domaćem i međunarodnom političkom prostoru. Prvi sportski događaj nad kojim je preuzeo pokroviteljstvo, a za koji se smatra da je politički legitimirao novoizabranu hrvatsku vlast, bilo je već spomenuto Atletsko prvenstvo Europe u Splitu 1990. godine.¹²⁷

Posebnu pozornost Tuđman je poklanjao nogometu, i na klupskoj i na reprezentativnoj razini. Sport je smatrao sredstvo promocije hrvatske države i nacije, što se ogledalo u velikom

---

¹²² Vlado Vurušić, *Slaven Bilić: priča o nogometu i rokenrolu* (Zagreb: Naklada Ljevak, 2008), 185.

¹²³ Brentin, „A lofty battle for the nation“, 993 – 1008.

¹²⁴ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 85.

¹²⁵ Isto, 85.

¹²⁶ Ovaj izniman uspjeh biti će posebno analiziran u zasebnom poglavlju koje slijedi.

¹²⁷ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 91

broju njegovih izjava, kao što je ova neposredno nakon završetka Svjetskog nogometnog prvenstva u Francuskoj 1998. godine: „I u diplomatskim krugovima i u čitavom svijetu pobjeda naše reprezentacije i njen veliki uspjeh na Svjetskom prvenstvu imali su veliki odjek. Naš veleposlanik u SAD-u kaže da je čak i tamo, u zemlji u kojoj nogomet nije baš naročito popularan, glavna tema uspjeh hrvatske reprezentacije. To što je naša reprezentacija napravila od ogromnog je značenja za ugled i prepoznavanje Hrvatske u svijetu. Prije smo bili na naslovnim stranicama zbog rata, a kad rata nema, sport je ono prema čemu zemlje postaju prepoznatljive.“¹²⁸ „Omiljena igračka“ predsjednika bio je pak nogometni klub *Croatia*, koji je prije toga nosio ime *Dinamo*, a koji je u vrijeme njegovog boravka na čelu države imao više nego dovoljno sponzora i izvora prihoda. Sve su se aktivnosti oko kluba provodile u cilju afirmiranja kluba u ravnopravnog sudionika na europskoj nogometnoj sceni.¹²⁹

Čelni hrvatski političari su nakon završetka Domovinskog rata gledali na sport kao na nastavak rata u miru drugim sredstvima i kao najbolji način afirmacije države u svijetu. Vodili su državnu, ustvari stranačku, politiku u svim sportskim organizacijama, u svrhu vlastite promocije kroz sport, osobito na velikim natjecanjima. Svoje ljude raspoređivali su ili imenovali za dužnosnike u sportske saveze, udruge, klubove, određivali izbornike, trenere, suce, delegacije i delegate za velika natjecanja, odabirali novinarske sportske urednike i komentatore.¹³⁰ Sam predsjednik Tuđman je tako obnašao dužnost počasnog predsjednika *Hrvatskog teniskog saveza*, a imao je i titulu počasnog člana *Hrvatskog olimpijskog odbora*.¹³¹ Vrhunac političkih intervencija u sport otkriven je u ljeto 1999. godine, kada je politički dnevnik *Nacional* objavio dokumente koji su pokazivali da su suci Hrvatske nogometne lige bili pod konstantnim pritiskom ljudi bliskih predsjednikovom uredu, kako bi osigurali da *Croatia* osvoji Hrvatsku nogometnu ligu u sezoni 1998/99.¹³²

---

¹²⁸ Večernji list, 9. srpnja 1998., citirano prema Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 92.

¹²⁹ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 89.

¹³⁰ Pezo, „Sport i hrvatski identitet“, 145.

¹³¹ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 92.

¹³² Brentin, „A lofty battle for the nation“, 993 – 1008.

6. HRVATSKA NOGOMETNA REPREZENTACIJA I SVJETSKO PRVENSTVO U FRANCUSKOJ

U ovom poglavlju pokušat ću, metodom studije slučaja (engl. *case study*), istražiti kako je nastup Hrvatske nogometne reprezentacije na Svjetskom nogometnom prvenstvu, kojemu je od 10. lipnja do 12. srpnja 1998. godine domaćin bila Francuska, korišten od strane političkih elita i medija, ponajprije novina i televizije, za oblikovanje, učvršćivanje i komuniciranje osjećaja nacionalnog identiteta među građanima Republike Hrvatske. Studija slučaja je obuhvatna istraživačka metoda, a usredotočena je na događaje unutar njihovog konkretnog vremenskog i prostornog konteksta.¹³³

Svjetsko prvenstvo u Francuskoj smatram odličnom podlogom za provedbu ovakvog istraživanja iz više razloga. Osnovni razlog je taj što je to bilo je prvo svjetsko prvenstvo u nogometu na kojemu je reprezentacija Hrvatska, pod vodstvom izbornika Miroslava Ćire Blaževića, nastupila. I ne samo da je nastupila, već je osvojila treće mjesto i time ostvarila uspjeh koji se i danas, dvadeset godina kasnije, smatra jednim od najvećih u povijesti hrvatskog sporta. Također je to i jedno od prvih velikih sportskih natjecanja koje se održalo nedugo nakon formalnog završetka Domovinskog rata, za čijeg su trajanja, kao što smo vidjeli ranije, u političkom i javnom diskursu prevladavali elementi etničkog nacionalizma. Stoga mi se čini zanimljivim vidjeti jesu li ti elementi dominantni i u izvještavanju o uspjesima nogometne reprezentacije u Francuskoj. Naposljetku, Svjetsko prvenstvo u Francuskoj sam odabrao i iz razlog što je nogomet već nekoliko desetljeća bez premca najpopularniji sport u Hrvatskoj, a svjetska prvenstva u nogometu danas se posredstvom različitih medija prate u svim kutovima našeg planeta.

U provedbi istraživanja oslonio sam se na podatke dostupne putem relevantne literature (knjige, znanstvene i stručne publikacije), no ponajprije sam se bazirao na podacima dobivenima analizom sekundarnih izvora: ponajviše dnevnih novina (*Sportske novosti*, *Jutarnji list*, *Večernji list*) te nekolicine dokumentarnih filmova i emisija.

Poseban je naglasak stavljen na istraživanje metodom analize diskursa (engl. *discourse analysis*), koja, kako ističe Sunčica Bartoluci, posljednjih dvadesetak godina svoju primjenu sve češće nalazi u društvenim znanostima poput psihologije, sociologije, lingvistike, komunikologije itd. Fokus analize diskursa nije nužno „lingvistički i genealoški već je ključni

---

¹³³ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 107.

*interes analitički – uloga govora (jezika) i teksta u konstruiranju društvenog svijeta*¹³⁴. U ovom poglavlju istražiti će se tako određeni narativi vezani za nastup Hrvatske nogometne reprezentacije prije, za vrijeme, i neposredno nakon održavanja Svjetskog prvenstva u Francuskoj da bi se dobio uvid u to kako političari i mediji (tisak i televizija) konstruiraju diskurs o nacionalnom identitetu. Kroz navedenu analizu pokušat ću pokazati na koji način mediji konstruiraju vezu između nacionalnog identiteta i konkretnog sportskog uspjeha. Osnovni referentni okvir za analizu bit će nastojanje da se utvrdi kako tisak konstruira naciju kao homogeni kolektiv kome bi pretpostavljeni čitatelj trebao pripadati *„jer pretpostavljamo kako „u konstruiranju nacije“ tisak pribjegava nekolicini diskurzivnih strategija konstruirajući i osnažujući nacionalno jedinstvo, i to putem prizivanja stereotipa, generičkih referenci, izmiješane sportske i vojne povijesti, kao i bezvremenosti nacije kroz povezivanje mitske prošlosti i neupitne budućnosti*¹³⁵.

No, prije nego li se posvetimo legendarnim „Vatrenima“ i Svjetskom prvenstvu u Francuskoj, ukratko ćemo prikazati razvoja nogometa u Hrvatskoj te nastupa Hrvatske nogometne reprezentacije na velikim međunarodnim natjecanjima.

5.1 Povijest nogometa u Hrvatskoj i Hrvatska nogometna reprezentacija

Nogomet je kao i drugi moderni sportovi poput hokeja, tenisa, atletike i drugih, u Hrvatsku došao početkom 20. stoljeća, a njegovi službeni počeci vezani su uz Franju Bučara koji se upoznao s nogometom tijekom studija u Stockholmu, a povratkom u domovinu uvrstio ga je i u program nastave na Tečaju za učitelje gimnastike.¹³⁶

Nogomet su prvi u današnjem obliku u Hrvatskoj, kao i u ostatku svijeta, igrali Englezi 1873. godine, kada su došli u Rijeku radi izgradnje tvornice, zatim engleski mornari u Zadru, te engleski geodeti i šumarski inženjeri u Novoj Gradišci. Nekoliko godina nakon utakmice u Rijeci, prvi su put u Županji lokalni mladići odigrali utakmicu s Englezima, o čemu postoji pisani zapis. Nogometna lopta kojom je odigrana prva utakmica u Županji sačuvana je do danas.¹³⁷

---

¹³⁴ Jonathan Potter, „Discourse Analysis,“ u: *The Sage Encyclopaedia of Qualitative Research Methods. Volumes 1 & 2*, ur. Lisa M. Given (Los Angeles, Sage Publications 2008), citirano prema Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 111.

¹³⁵ Hywel Bishop i Adam Jaworski, „‘We Beat’ em’: Nationalism and the Hegemony of Homogeneity in the British Press Reportage of Germany versus England during Euro 2000,“ *Discourse & Society* 14, br. 3, citirano prema: Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 112.

¹³⁶ Zdenko Jajčević, *225 godina sporta u Hrvatskoj* (Osijek: Streljački savez Osječko-baranjske županije, 2010), 61.

¹³⁷ Hrvatski nogometni savez. Povijest, <http://hns-cff.hr/hns/o-nama/povijest/> (posjet 1.5.2018).

Tijekom prvog desetljeća 20. stoljeća osnivaju se prvi nogometni klubovi poput *Prvog nogometnog i športskog kluba (PNIŠK)* i *Hrvatskog akademskog športskog kluba (HAŠK)*, *GŠK Segesta*, *SK Slavija*, *HŠK Concordia*, *ŠK Trenk*, *ŠK Olimpija*, *HŠK Victoria*, *GSK Marsonija*, *HŠK Ilirija*.¹³⁸ Stoga se ubrzo javila i želja za formiranjem nacionalnog nogometnog saveza, no političke okolnosti u to vrijeme nisu bile povoljne za njegovo osnivanje. Nakon Prvog svjetskog rata opet se krenulo u lobiranje za službenim osnivanjem *Hrvatskog nogometnog saveza* koje je propalo pred samim postizanjem dogovora, te je osnovan *Jugoslavenski nogometni savez*. Tako je *Hrvatski nogometni savez (HNS)* utemeljen tek 1939. godine, sedamdeset i šest godina nakon što je osnovan *Engleski nogometni savez*, koji je najstariji nogometni savez u svijetu. Godine 1941. HNS je postao član FIFA-e. Za vrijeme socijalističke Jugoslavije nastavljena je borba HNS-ovih čelnika za ravnopravnost u okviru jugoslavenskog saveza.¹³⁹

Kao što smo već vidjeli u prethodnom poglavlju, nogomet je odigrao važnu ulogu u stjecanju nezavisnosti i priznavanju mlade hrvatske države, kao i u utvrđivanju i jačanju hrvatskog nacionalnog identiteta za vrijeme prvog hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana. Hrvatska nogometna reprezentacija bila je, i još uvijek je, jedan od najčešćih i najbolje iskorištenih medija za jačanje i izražavanje hrvatskog nacionalnog identiteta, jer predstavlja Republiku Hrvatsku na međunarodnim natjecanjima te time pruža mogućnost obraćanja široj publici.

Preduvjet za međunarodne nastupe nogometne reprezentacije ispunjen je nakon što je 1992. godine potvrđeno članstvo HNS-a u FIFA-i, a godinu dana kasnije HNS je stekao i punopravno članstvo u krovnoj europskoj nogometnoj organizaciji UEFA-i (*Union of European Football Associations*). Stoga je u međunarodnim natjecanjima Hrvatska nogometna reprezentacija počela sudjelovati 1994. godine, tijekom kvalifikacija za Europsko nogometno prvenstvo koja se odigralo u Engleskoj 1996. godine. To je istovremeno bio i njezin prvi nastup na velikom nogometnom natjecanju, a okončan je porazom u četvrtfinalu od reprezentacije Njemačke, kasnijeg europskog prvaka.

Do današnjeg je dana Hrvatska reprezentacija propustila tek dva velika natjecanja od njih jedanaest, Europsko prvenstvo 2000. i Svjetsko prvenstvo 2010. godine. Kruna tih nastupa bilo je osvajanje svjetske bronce u Francuskoj 1998. godine, kada su „Vatreni“ na svojoj prvoj svjetskoj smotri zadivili svijet, a aktualni predsjednik HNS-a Davor Šuker bio je prvi

---

¹³⁸ Jajčević, *225 godina športa u Hrvatskoj*, 59 – 62.

¹³⁹ Hrvatski nogometni savez. Povijest, <http://hns-cff.hr/hns/o-nama/povijest/> (posjet 1.5.2018).

strijelac natjecanja sa šest pogodaka.¹⁴⁰ Zahvaljujući ovom uspjehu Hrvatska je 1999. godine zauzela treće mjesto na FIFA-inoj ljestvici, što je do danas ostao njezin najbolji plasman.

Istaknimo još podatak kako je Hrvatska nogometna reprezentacija u periodu od 2001. do 2015. godine čak šest puta dobila nagradu *Hrvatskog olimpijskog odbora* za najboljeg promicatelja Hrvatske u svijetu¹⁴¹, što svakako ima utjecaja na imidž i percepciju nacije, te omogućuje ljudima da se identificiraju s nečim pozitivnim i uspješnim. Uspjeh Hrvatske nogometne reprezentacije svojevrsni je način mjerenja uspjeha i prestiža hrvatske nacije koja je „stvorila“ ovu nogometnu momčad.

5.2. „Treći na svijetu“ – svjetsko nogometno prvenstvo u Francuskoj 1998.

Svoj put prema Svjetskom prvenstvu u Francuskoj Hrvatska nogometna reprezentacija je započela u kvalifikacijskoj skupini u koju su još bile smještene Danska, europski prvak iz 1992. godine, zatim Grčka, Slovenija te Bosna i Hercegovina. Iako su nakon izvlačenja kvalifikacijskih skupina tadašnji predsjednik HNS-a Nadan Vidošević i izbornik reprezentacije Miroslav Ćiro Blažević prognozirali kako će se Hrvatska bez pretjeranih teškoća plasirati na Svjetsko prvenstvo, put do Francuske bio je dosta trnovit. Već na samom početku kvalifikacija, u jesen 1996. i proljeće 1997. godine ubilježena su tri neočekivana remija na domaćem terenu – protiv Grčke u Zagrebu te protiv Danske i Slovenije u Splitu.¹⁴² Nakon podbačaja u Splitu uslijedila je scena koja sjajno ilustrira involviranost predsjednika Tuđmana u sportsko polje. Naime, predsjednik HNS-a Josip Šoić odlučio je smijeniti izbornika Blaževića i na njegovo mjesto postaviti Tomislava Ivića, no kao i obično osluškivao se „glas s Pantovčaka“¹⁴³, koji je bio spasonosan za izbornika. Blažević se u dokumentarnom filmu *Naše vatrene godine* prisjeća: „*Nakon Splita, dolazi pokojni Darko Tironi i kaže: „Ćiro, morate odstupit. Nećete podnijet taj linč novinarski.“ Ja kažem: „Podnijet ću ga i nije moralno da ja odstupim.“ On kaže: „Moralno je da odstupite, uostalom predsjednik Šojić, on je mene poslao da vam kažem da morate odstupit.“ Naravno, to je sad meni bilo jasno da sam ja pred cipelom. U tom trenutku kad moju kuću napušta Tironi, zove poglavar i kaže: „Dođite odmah gore.“ Ja dođem kod predsjednika i on kaže: „Čujem da hoćete odstupit.“ Ja kažem: „Ne, predsjedniče, ovako je...“ Kaže: „Šojić, otiđite sad kod Šojića.“ On je valjda nekog poslao kod Šojića, ja dolazim Šojiću i on kaže: „Ćiro, zamisli, ovi oće tebe da smijenu. Kreteni.“ Tako da u biti, mene je Tuđman spasio i na taj način omogućio nastavak jednog*

¹⁴⁰ Isto.

¹⁴¹ Hrvatski nogometni savez. Uspjesi, <http://hns-cff.hr/hns/o-nama/uspjesi/> (posjet 1.5.2018).

¹⁴² Branko Stipković, *Bronca 98* (Zagreb: Sportske novosti d.d., 2008), 7 – 13.

¹⁴³ Isto, 13.

*metodskog postupka, sistematskog i planskog kojeg sam ja napravio i koji je omogućavao stalno poboljšanje kvaliteta hrvatskoj reprezentaciji. Prema tome, Tuđman, hvala ti.*¹⁴⁴

Hrvatska je u nastavku kvalifikacijskog ciklusa zaigrala nešto bolje te je naposljetku zauzela drugo mjesto u grupi iza Danske. To joj je omogućilo da kroz dvije dodatne utakmice protiv reprezentacije Ukrajine pokuša izboriti odlazak u Francusku. Ukupan rezultat nakon dvije utakmice glasilo je 3:1 za reprezentaciju Hrvatske, koja se tako prvi puta u svojoj povijesti plasirala na svjetsko nogometno prvenstvo.¹⁴⁵

Hrvatska će u Francuskoj odigrati sedam utakmica – u grupnoj fazi će pobijediti Jamajku i Japan, te izgubiti od reprezentacije Argentine. U osmini finala biti će bolja od reprezentacije Rumunjske, a u četvrtfinalu će rezultatom 3:0 pasti nogometna velesila Njemačke. Polufinale je donijelo okršaj sa domaćinom Francuskom, koja je bila bolja sa 2:1. U borbi za brončanu medalju svladana je veoma jaka reprezentacija Nizozemske, čime je osvojeno treće mjesto na svijetu. Najboljim strijelcem Prvenstva bit će proglašen Davor Šuker.¹⁴⁶ Diljem zemlje bit će organizirana slavlja, a u Zagrebu, na Trgu Francuske Republike bit će organiziran svečani doček reprezentacije, na kojem će se okupiti oko 100 000 ljudi, čime će dočeci uspješnih sportaša postati dio tradicije i rituala.¹⁴⁷

5.2.1 Analiza medijskog diskursa i diskursa sportskih aktera

Da nastup Hrvatske nogometne reprezentacije na Svjetskom prvenstvu u Francuskoj neće imati samo sportske, već i političke, odnosno nacionalne, konotacije možemo naslutiti već iz izjava neposrednih aktera i prije službenog početka turnira. Tako je izbornik Miroslav Blažević prilikom objave popisa 25 kandidata koje će voditi na pripreme na Bjelolasici i u Poreču kazao: „*Coupe de Monde neće biti samo sportska manifestacija. Za Hrvatsku će politička biti naročito. Jer, u Francuskoj će nas upoznati 20 posto više ljudi no što nas poznaje sada. Čini mi se da za Hrvatsku ne zna ni pet posto svjetskog pučanstva.*“¹⁴⁸ U gotovo identičnom tonu govorio je predsjednik Tuđman prilikom svojeg posjeta reprezentativcima na Bjelolasici kada je reprezentativcima obratio sljedećim riječima: „*Dragi sportski prijatelji, kao što vidite posjetilo vas je gotovo kompletno državno vodstvo na proputovanju za Gospić. Cijela Hrvatska od vas očekuje rezultate. Nadam se da ste za njih spremni, da su htijenje i svijest na visokoj razini. Nemojte podcijeniti nikoga, uspjeh jednako žele sve te "Džamajke" i*

---

¹⁴⁴ *Naše vatrene godine*. DVD, Redatelj: Eduard Galić (MISSART, 2005).

¹⁴⁵ Stipković, Bronca 98, 15 – 22.

¹⁴⁶ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 197.

¹⁴⁷ Isto, 197.

¹⁴⁸ „Bez prevelikih iznenađenja,“ Sportske novosti, 16. i 17. svibnja 1998.

*"Džapani". Bilo bi lijepo da uspijete, za vaše osobno zadovoljstvo i za slavu domovine Hrvatske kojoj su potrebne i sportske pobjede. Želim vam mnogo sreće. Nikad nemojte zaboraviti da branite boje Hrvatske!"*¹⁴⁹

Ususret Svjetskom prvenstvu organizatori su objavili vodič u kojemu su predstavili svaku od reprezentacija sudionica. U tekstu o reprezentaciji Hrvatske stajala je slijedeća karakterizacija: *„Hrvati su nadareni i nepredvidljivi, istinski nogometni artisti. Oni nisu previše motivirani za igru sa slabijim, ali ljubav prema majici s državnim grbom može pomicati planine. Ako i jest proturječna, tu reprezentaciju žele izbjeći svi selektori.“*¹⁵⁰ Iz ove najave vidimo koliko je nacionalni naboj bio primjetan u nastupima Hrvatske nogometne reprezentacije.

Koliku je važnost za građane Republike Hrvatske imala utakmica protiv Jamajke, koja je bila prvi, povijesni nastup reprezentacije na nekom svjetskom prvenstvu, sjajno dočarava podatak da je za vrijeme utakmice zagrebačkim ulicama i trgovima zavladała prava pustoš. Žestoko se navijalo u stanovima, kafićima i studentski domovima, a prijenos utakmice na ogromnom ekranu na Trgu Francuske Republike privukao je više od 8 000 navijača.¹⁵¹ U *Sportskim novostima* nalazimo slijedeći opis atmosfere na ovome trgu: *„Ugođaj kao na tribini prepunoj najzagriženijih navijača. Šalovi, transparenti, kape, zastave, trube i naravno, stalna pjesma i bodrenje. Na trenutak smo pomislili da smo u Lensu. U trenucima golova Stanića, Prosinečkog i Šukerovog zgoditka – kulminacija!*

*Stotine petardi, nekoliko desetaka "bengalki". Na kraju utakmice gotovo "brazilsko ludilo" hrvatskih navijača, djevojke na ramenima do pasa golih mladića, omotani u hrvatske zastave ljuljali su se zadovoljno u ritmu reggae glazbe i, naravno, uz sve popularnije "Loptoljubne pjesme".*¹⁵²

---

¹⁴⁹ „Aljoša, zašto se nisi obrijao,“ *Sportske novosti*, 25. svibnja 1998.

¹⁵⁰ Isto, 23 – 24.

¹⁵¹ „Osam tisuća Zagrepčana navijalo na Trgu Francuske Republike,“ *Jutarnji list*, 15. lipnja 1998.

¹⁵² „Reggae u Cro-izvedbi,“ *Sportske novosti*, 16. lipnja 1998.

Nakon završetka utakmice jedan je navijač slikovito iskazao osjećaje koje je u njemu probudila ova pobjeda: „Bila je to večer za povijest, i na travnjaku i na tribinama. Iako sam već u 'veteranskim' godinama, iako iza sebe imam sve, baš sve što jedan navijač može proći u karijeri, Lens će ostati duboko u meni. Ta noć probudila je one najdublje emocije, vratio sam se bezbroj puta na početke, u devedesetu, u poznate dane i mjesece koji su pisali hrvatsku povijest“.¹⁵³

Slika 2: Potpora hrvatskim nogometašima sa tribine u Lensu, tijekom utakmice protiv Jamajke¹⁵⁴

Slika 2 prikazuje fotografiju snimljenu za vrijeme odigravanja utakmice protiv reprezentacije Jamajke. Fotografija je objavljena u *Večernjem listu*, a na njoj vidimo navijače pristigle iz različitih gradova u Hrvatskoj i Europi koji su došli pružiti podršku „Vatrenima“. U oči nam odmah upada da su gotovo svi odjeveni u majice i dresove s „kockicama“, te da su duž tribine izvjesili nacionalne zastave i transparente na kojima se nalaze nazivi mjesta i gradskih kvartova iz kojih dolaze. Time su navijači, između ostalog, istaknuli svoju podršku reprezentaciji, ali i pripadnost hrvatskoj naciji.

Zahvaljujući pobjedi od 1:0 nad Japanom u drugom kolu grupne faze natjecanja, Hrvatska je bila jedna od prvih reprezentacija koja je izborila plasman u osminu finala Svjetskog prvenstva. Davor Šuker, strijelac jedinog pogotka na utakmici, novinarima je nakon njezinog završetka kazao: „Ponosan sam na ovu pobjedu, njome smo ostvarili izniman rezultat, plasirali se u drugu rundu. Osim nas, to je zasad uspjelo još samo nekolicini reprezentacija i

¹⁵³ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 207.

¹⁵⁴ Večernji list, 16. lipnja 1998.

zbog toga je hrvatski rezultat značajniji.¹⁵⁵ Iz ove izjave vidimo da se uspjeh reprezentacije ne promatra isključivo kroz nacionalnu sferu, već i kroz onu sportsku što je možemo smatrati elementom građanskog nacionalizma.

Uoči utakmice osmine finala protiv reprezentacije Rumunjske, novinari *Večernjeg lista* su proveli malu anketu među građanima Republike Hrvatske o njihovim dojmovima vezano za dotadašnje nastupe reprezentacije na turniru. U odgovorima nekih od anketiranih nemoguće je ne zamijetiti kako nastup reprezentacije na Svjetskom prvenstvu promaraju i kao važno oruđe u promociji Hrvatske i njezinih građana. Tako je operna pjevačica Aleksandra Damjanov izjavila kako nije ljubiteljica nogometa, ali ovo Svjetsko prvenstvo prati, „kao i svi Hrvati, iz nacionalnih razloga“.¹⁵⁶ Ekonomist Željko Rimac je pak kazao: „Bio samu Lensu na utakmici Hrvatska – Jamajka i ono što me oduševilo bili su naši navijači. Ti ljudi na utakmice hrvatske reprezentacije idu kao na hodočašća u Mariju Bistricu, a po ponašanju su pravi predstavnici Hrvatske. Upravo me zato naljutio pristup Ćirinih izabranika na utakmici s Argentinom – igrali su lijeno, traljavo, neagresivno.“¹⁵⁷

Reprezentacija je na utakmici protiv Rumunjske imala iznimnu podršku navijača, o čemu nam svjedoči i sljedeći odlomak iz *Jutarnjeg lista*: „Hrvatski navijači tog su vrućeg dana na Parc Lescureu dostojanstveno i civilizirano "vodili" naše nogometaše do povijesne pobjede. Premazani bojama ratničkih i nacionalnih motiva u crveno-bijelim tonovima, Hrvati širom domovine kao i iz inozemstva, bili su skupljeni oko zajedničkog, svetog interesa – uspjeha reprezentacije. Oku ugodno žarkocrveno blještavilo na hrvatskom dijelu tribina u cjelinu je ukomponirano tisućama navijačkih glasnica. Bio je to spektakl i za oči i za uši. Poznate nacionalne budnice "Zovi, samo zovi" i "Marjane, marjane" razlijegale su se akustičnom unutrašnjošću stadiona u Bordeauxu, stvarajući ambijent u kojemu je izabranicima Miroslava Ćire Blaževića bilo gotovo nemoguće izgubiti.“¹⁵⁸ Po završetku utakmice u čitavoj je Hrvatskoj započela proslava plasmana među osam najboljih reprezentacija svijeta. „Pjesma navijača nadglasavala se s automobilskim trubama, hrvatske zastave vijorile su se zagrebačkim trgom, baš kao i osječkim, zadarskim, šibenskim, čakovečkim... trgovima. Rijeke navijača izašle su na ulice, a slavlje se proteglo do ranih jutarnjih sati.“¹⁵⁹

---

¹⁵⁵ „Junak utakmice Davor Šuker: Obrana je odradila najveći posao,“ Sportske novosti, 21. i 22. lipnja 1998.

¹⁵⁶ „Sada moramo biti momčad,“ *Večernji list*, 29. lipnja 1998.

¹⁵⁷ Isto.

¹⁵⁸ „Hrvatska slavi,“ *Jutarnji list*, 1. srpnja 1998.

¹⁵⁹ „Idemo dalje!,“ *Večernji list*, 1. srpnja 1998.

Neposredno nakon pobjede nad Rumunjskom i plasmana među osam najboljih svjetskih reprezentacija, razdragani izbornik Blažević je okupljenim novinarima u mixed-zoni kazao: „Sretan sam, ekstremno sretan i ponosan, ovo je velika pobjeda za našu malu državu kojoj takvi poeni možda nikada nisu bili potrebni. Svladali smo izvanrednu momčad Rumunjske, tradicionalnu nogometnu velesilu koja je zadivila sportski Globus elegantnim matiranjem Engleza prije nekoliko dana. Međutim, moji igrači nisu suviše respektirali i takvog giganta, okrenuli su se sebi i svojim mogućnostima te ostvarili ono što smo sanjali. Ne zaboravite da smo među elitom kakva se ne pamti – Hrvatska je do četiri svjetska i tri europska prvaka, zar to nije povod da doista budemo ponosni i sretni, vrlo sretni, najsjetniji.“¹⁶⁰ Vidimo da izbornik ovu pobjedu promatra i kao nacionalni i kao sportski uspjeh jedne male zemlje, što možemo smatrati kombinacijom etničkog i građanskog nacionalizma.

Pojedini igrači u svojim izjavama također nisu propustili naglasiti važnost postignutog rezultata za domovinu i sve njezine stanovnike. Tako je Igor Štimac najavljujući utakmicu protiv Njemačke izjavio: „Sljedeća će biti za Hrvatsku, za sve one koji su dali svoj život, da bismo mi ovdje danas reprezentirali domovinu, da bi svi u Hrvatskoj bili uz nas. Možda sam euforičan, ali dopustite, ovo je dan koji će nas odvesti zlatnim slovima u povijest. Neće se više samo govoriti o generacijama Vukasa, Beare, Zambate, zaslužili smo i mi sve počasti.“¹⁶¹ Njegov kolega iz obrambene linije Slaven Bilić kazao je pak kako je najvažnije da su „razveselili naš narod koji na sjajan način zna proslaviti pobjedu. Ovaj trijumf posvećujemo njima, no istodobno se nadamo da će nakon utakmice s Njemačkom razloga za veselje biti još više.“¹⁶² Sljedeća izjava kapetana Zvonimira Bobana posebice je zanimljiva: „Ova generacija je stvarno zaslužila ovakav uspjeh. Vjerojatno nismo ni svjesni onoga što smo postigli, no, nema dvojbe da je riječ o sjajnom dosegu. No, i dalje moramo biti ovakvi, i dalje moramo iskazivati hrvatski a ne balkanski mentalitet. Protiv Rumunjske smo igrali dobro, bili mnogo bolji i mogli postići pet "komada". Dovoljan je, međutim, bio jedan no protiv Njemačke ćemo u taktičkom i voljnom momentu morati biti besprijekorni želimo li u polufinale.“¹⁶³ Njegova želja da suigrači i on ne pokazuju oznake balkanskog mentaliteta jasno korespondira sa željom koja se pojavila u političkim krugovima da se Republiku Hrvatsku u svijetu percipira kao državu zapadnog svijeta.

---

¹⁶⁰ „Miroslav Blažević: Nijemcima ne dajem previše izgleda,“ *Sportske novosti*, 1. srpnja 1998.

¹⁶¹ „Igor Štimac: Zlatni dan,“ *Sportske novosti*, 1. srpnja 1998.

¹⁶² „Ovo što smo učinili shvatit ćemo za dvadeset godina,“ *Sportske novosti*, 1. srpnja 1998.

¹⁶³ Isto.

Večernji list u svojem izdanju od 2. srpnja prenosi tekst iz uglednog *International Herald Tribunea*, koji nakon pobjede nad Rumunjskom bilježi: „Hrvatska ne zauzima puno mjesta na karti Europe, to je mala zemlja na dalmatinskoj obali, s glavnim gradom Zagrebom. Ali, Hrvatska je dovoljno velika da bi dokazala svoje mjesto kao jedna od najboljih momčadi svijeta. U četvrtak je to pokazala ulaskom u četvrtfinale Svjetskog prvenstva“.¹⁶⁴ Navodi se kako je Hrvatska upravo preko sporta pronašla najbolji put za svoju međunarodnu promociju, te se prenose Ćirine riječ kako „»ovo za našu državu nije samo sport, već nešto puno više«“.¹⁶⁵

Utakmicu četvrtfinala protiv Njemačke u Francusku je došao pogledati i predsjednik Tuđman, koji se uoči utakmice družio s igračima i stručnim stožerom, a novinarima je tom prigodom rekao: „Danas je uistinu časno i ponosno biti Hrvat. Ovaj je rezultat plod hrvatske borbe za slobodu i samostalnost. Naši su nogometaši svjesni da je cijela Hrvatska s njima, što im podiže samosvijest.“¹⁶⁶ Hrvati su aktualne europske prvake „razmontirali“ sa čak 3:0 i naciju bacili u kolektivni trans.¹⁶⁷ Izbornik Blažević je nakon utakmice na konferenciji za medije kazao: „Neobično sam zadovoljan što smo postigli povijesni rezultat. Posebno sam sretan što smo pritom pokazali naš hrvatski karakter i sve sportske kvalitete. Naša pobjeda od 3:0 je čista. Olakšavajuće nam je bilo to što smo dio utakmice igrali s igračem više, no to ne može umanjiti našu veliku pobjedu.“¹⁶⁸ Aljoša Asanović je pak imao veliku želju ovaj uspjeh proslaviti sa ljudima u domovini: „Volija bi bit doma, doma, ma ne znam ni sam, bit u bilo kojem dijelu Hrvatske, samo da vidim te ljude, jer ovo ljudima triba, ovo ljudima triba i ovo može samo Hrvatska napraviti, nitko drugi... Evo sad smo pokazali koliko ljudima samo, samo malo triba da se uvijek zapale, da se vrate, i moramo bit opet svi zajedno jer stvarno, Hrvatska je... toliko smo mali da se ne smimo razdvajati. Pokazali smo da smo ipak jedna od najboljih nacija na svijetu.“¹⁶⁹

---

¹⁶⁴ „Nogometaši i Goran na pobjedničkom putu,“ *Večernji list*, 2. srpnja 1998.

¹⁶⁵ Isto.

¹⁶⁶ „Cijela je Hrvatska uz nogometaše,“ *Večernji list*, 5. srpnja 1998.

¹⁶⁷ Neki su i pretjerali u svojem slavlju pa je nakon završetka utakmice zagrebačka policija zabilježila oštećenja 7 autobusa i 19 tramvaja ZET-a, kojima su uglavnom razbijena stakla. U gradu je razbijeno desetak izloga. Oštećeno je i nekoliko automobila, a dogodilo se 17 prometnih nezgoda bez ozbiljnijih posljedica. Četrdesetak Zagrepčana, većinom mlađe dobi od 25 godina, zatražilo je liječničku pomoć. Vidi. „Razbijena stakla na 19 tramvaja i 7 autobusa,“ *Sportske novosti*, 6. srpnja 1998.

¹⁶⁸ „To je povijesni rezultat,“ *Večernji list*, 5. srpnja 1998.

¹⁶⁹ *Vatreni zauvijek*, redatelj: Tomislav Cvitković (Hrvatska radiotelevizija, 1998), <https://www.youtube.com/watch?v=xzBIK9vkfxM> (posjet: 14. 5. 2018).

Slika 3: Davor Šuker s hrvatskom trobojnicom nakon pobjede nad Njemačkom¹⁷⁰

Slika 4: Slavlje navijača diljem Hrvatske nakon pobjede nad Njemačkom¹⁷¹

Slika 4 sastoji se od kolaža fotografija koje su fotografi Večernjeg lista snimili u hrvatskim gradovima u noći pobjede nad reprezentacijom Njemačke. Na fotografijama vidimo

¹⁷⁰ Preuzeto iz: Stipković, „Bronca '98.“, str. 65.

¹⁷¹ Večernji list, 5. srpnja 1998.

razdragane navijače koji odjeveni u dresove Hrvatske nogometne reprezentacije i „oboružani“ zastavama Republike Hrvatske slave plasman u polufinale Svjetskog prvenstva u Francuskoj. Najgornja fotografija snimljena je na Trgu bana Jelačića u Zagrebu i prikazuje jednu od tradicija proslave nacionalnih sportskih uspjeha – kupanje u fontani Manduševac.

U najavi polufinalnog okršaja s reprezentacijom domaćina, igrači nisu propustili istaknuti koliko im igranje za reprezentaciju znači iz sportskih, ali i nacionalnih pobuda. Zvonimir Boban je u razgovoru s inozemnim i domaćim novinarima dan prije susreta s Francuskom na pitanje što osjeća kada igra za reprezentaciju odgovorio: „*Igrati za svoju naciju i državu, to je najljepši mogući osjećaj. Poštovao sam svaki dres koji sam nosio, no ništa se ne može mjeriti s reprezentacijom. Naš narod jako voli nogomet i danas je ponosan na svoju momčad. Ta činjenica za mene predstavlja najveće zadovoljstvo.*“¹⁷² Aljoša Asanović je kao najveću prednost Hrvata u odnosu na Francuze istaknuo motiv koji igrači Hrvatske imaju nadodavši: „*Svjetsni smo da bi nas pobjeda ugurala u još fantastičnije, još vječnije sfere. Do toga nam je i te kako stalo. I pojedinačno i momčadski. Zaista se ne veselimo toliko zbog sebe i vlastitih preokupacija, mada svaki sportaš hoće dosegnuti vrhunac. U hrvatskom primjeru je veselje naroda, u zemlji i inozemstvu, najnaglašenije, zbog svega što smo doživjeli od 1990/91.*“¹⁷³ Koliko je nastup u polufinalu svjetskog nogometnog prvenstva bitan sa sportskog, ali i nacionalnog gledišta istaknuo je i novinar *Jutarnjeg lista* u najavi utakmice: „*Ovaj pothvat momčadi Miroslava Blaževića, međutim, nemjerljiv je s bilo kojom nogometnom pobjedom, s bilo kojom pobjedom hrvatskih sportaša uopće, pa čak i možebitnom Ivaniševićom u Wimbledonu. Uostalom, polufinale i najmanje utakmicu za 3. mjesto najgledanije smotre na svijetu, uz Olimpijske igre, vidjet će zasigurno više stanovnika naše planete nego onaj povijesni finale hrvatskih košarkaša s Dream Teamom u Barceloni 1992.*“¹⁷⁴

---

¹⁷² „Nakon pobjede sve se može izdržati,“ *Sportske novosti*, 7. srpnja 1998.

¹⁷³ „Aljoša Asanović, odlučili smo, vraćamo se 13. srpnja,“ *Sportske novosti*, 8. srpnja 1998.

¹⁷⁴ „Bon jour, Paris!“, *Jutarnji list*, 5. srpnja 1998.

Na dan utakmice s Francuskom reprezentaciju je ponovno posjetio predsjednik Tuđman (Slika 5), koji je u pratnji nekolicine uglednika, Hrvoja Šarinića, dr. Miroslava Šeparovića, Ivana Penića, generala Mile Ćuka te svoje kćerke Nevenke i unuka Siniše, s igračima i objedovao. Za kamere i mikrofone Tuđman je kazao: „Uspjeh hrvatske reprezentacije imao je odjeka ne samo u tim (diplomatskim, op. L.L.) krugovima, ne samo u Hrvatskoj, već i u svjetskoj javnosti. Javio mi se naš veleposlanik iz SAD-a da su reakcije fantastične, takve kakve se nisu mogle ni zamisliti, iako je posrijedi država u kojoj ovaj naš, europski, nogomet i nije na osobitoj cijeni. Hrvati u dijaspori se raduju, njihovi znanci čestitaju. Prema tome, nogometna selekcija mnogo je pridonijela ugledu, poznavanju Hrvatske u svijetu. Kao što znate, rat je ono što razdvaja, a sport ono što zbližuje narode i zemlje.“¹⁷⁵

Slika 5: Predsjednik Tuđman u društvu reprezentativaca, izbornika Blaževića i predsjednika HNS-a Mikše¹⁷⁶

Poraza od Francuske za posljedicu je imao veliku razočaranost, kako među igračima i stručnim stožerom, tako i među navijačima u domovini. No, trebalo se okrenuti utakmici za treće mjesto i dvoboju s Nizozemskom. Gostujući u tradicionalnoj subotnjoj rubrici *Sportskih novosti* pod naslovom „13 puta zašto?“ Davor Šuker je utakmicu s Nizozemskom najavio slijedećim riječima: „Pripremamo se studiozno, ma koliko nam bilo neugodno zbog svega što se ovih dana događalo. Nizozemska je naša istina. Treba staviti točku na "i", završiti ovu predivnu bajku. Neka se ne uvrijede hrvatski pisci, ali mi smo vjerojatno ispisali najljepšu bajku u povijesti hrvatske književnosti. Toliko lijepih "stihova", toliko zadovoljstva i sreće za sve naše ljude. Francuska '98 ostat će vječna u našim uspomjenama, i mi ćemo zajedno s njom

¹⁷⁵ „Pridonijeli ste ugledu Hrvatske u svijetu,“ *Sportske novosti*, 9. srpnja 1998.

¹⁷⁶ Preuzeto iz: Vurušić, *Slaven Bilić: priča o nogometu i rokenrolu*, str. 163.

otići u sportsku besmrtnost.“¹⁷⁷ Šukerova želja se naposljetku i ostvarila, Hrvatska je pobijedila Nizozemsku u utakmici za treće mjesto, a izbornik Blažević je nakon utakmice podvukao: „Teška je bila ova pobjeda protiv jedne od najjačih momčadi na svijetu. Ali zato slatka. Trebalo nam je toliko snage i toliko mudrosti, čestitam svim igračima, a i našem kapetanu što je izdržao i dobro vodio ostale na terenu. (...) osim toga, nama ova pobjeda nije važna samo kao sportski rezultat, jer je iza nas stajala cijela zemlja. Hrvatska je živjela za ovakav ishod njene reprezentacije na SP-u, jasno je da na ovaj način afirmiramo i našu mladu državu.“¹⁷⁸

Slika 6 prikazuje slavlje hrvatskih reprezentativaca i članova stručnog stožera nakon što su im dodijeljene medalje. Primjećujemo kako su svi odjeveni u dresove i trenirke koje na sebi imaju motiv „kockica“, a igrači su na dodjelu medalja donijeli i nacionalne zastave.

Slika 6: Slavlje igrača nakon dodjele medalja¹⁷⁹

Po povratku u Hrvatsku reprezentaciji je organiziran svečani doček na Trgu Francuske Republike. Više od 100 000 Zagrepčana, ali i „gostiju“ iz svih dijelova Hrvatske došlo je pozdraviti svoje sportske heroje (Slika 7). Hitna pomoć bila je nekoliko puta prisiljena intervenirati jer su navijači u prvim redovima od vrućine i umora počeli padati u nesvijest. Reprezentativci su se jedva probili na pozornicu, na kojoj su se po njihovom dolasku našle mažoretkinje, fotoreporteri, policajci, a najviše navijači, njih nekoliko stotina, koji su jednostavno raznijeli željeznu ogradu i tjelesni štit zaštitara. Trebalo je više od pola sata da se

¹⁷⁷ „Nizozemska je naša istina,“ *Sportske novosti*, 11. srpnja 1998.

¹⁷⁸ „Izjave,“ *Jutarnji list*, 12. srpnja 1998.

¹⁷⁹ *Večernji list*, 12. srpnja 1998.

pozornica barem malo raščisti.¹⁸⁰ Nešto ranije, neposredno po slijetanju u zagrebačku zračnu luku, igrači su dali izjave okupljenim novinarima. Slaven Bilić je kazao: „Najsretniji sam čovjek na svijetu. Drago mi je da je cijela Hrvatska živjela i radovala se zajedno s nama tijekom ovog prvenstva. Sve što smo radili, radili smo za Hrvate.“¹⁸¹, a nadovezao se kapetan Boban: „Ovo je fenomenalno. Presretan sam. I što reći, igrali smo za Hrvatsku.“¹⁸²

Slika 7: Hrvatska na dočeku pobjednika¹⁸³

Igrači su se nakon slavlja s navijačima zaputili na primanje kod predsjednika države koji ih je tom prigodom odlikovao Redom hrvatskog trolista, nagradom za sportski uspjeh od nacionalne važnosti, koja kao takva predstavlja kombinaciju etničkog i građanskog oblika nacionalizma. U svojem obraćanju igračima predsjednik je kazao: „Hvala vam na velebnom rezultatu kojeg ste postigli u Francuskoj. Time ste dali veliki prilog svojoj Hrvatskoj, koja je bila cijelo vrijeme s vama, svih osam milijuna Hrvata domovinske i raseljene Hrvatske. Velik je doprinos poznavanju Hrvatske i to onih koji nisu htjeli Hrvatsku nego su htjeli održati Jugoslaviju. No, sva naša stabilnost na svim područjima natjerala je i takve da nas priznaju i

¹⁸⁰ „Vječno zelena nogometna trava,“ *Sportske novosti*, 13. srpnja 1998.

¹⁸¹ Isto.

¹⁸² Isto.

¹⁸³ Večernji list, 13. srpnja 1998.

*prihvate, a ovo treće mjesto je prilog toj i takvoj Hrvatskoj. To što ste postigli rezultat je toga što smo stvorili Hrvatsku, što smo znali što hoćemo. I u politici, ali i u nogometu.*¹⁸⁴

Igrači i stručni stožer su primili brojne čestitke, a čije je tekstove interesantno proučiti u kontekstu našeg razmatranja. U čestitci koju je predsjednik Hrvatskog sabora Vlatko Pavletić uputio stožeru Hrvatske nogometne reprezentacije tako stoji „*Svojim suverenim i zaslužnim uspjehom doveli ste Hrvatsku do samoga vrha pokazavši kako se zastupa domovina, dokazavši svijetu da je mala zemlja sposobna za velike pothvate. Obradovali ste sve hrvatske građane i oduševili sve Hrvate diljem svijeta koji s pravom mogu nositi trofejnu majicu trajnog značenja: 'Ponosim se što sam Hrvat'. Talentom i snagom, izdržljivošću i požrtvovnošću, iskustvom i radom domašili ste cilj kojem ste sve podredili pod izvanrednim vodstvom izbornika. Vaš sportski trijumf nesumnjivo je poticaj i dokaz da u svemu i na svim razinama možemo uspjeti ako složno usuglasimo sposobnost i upornost u obrani nacionalnih interesa i izgradnji lijepo naše Hrvatske. Vaša su imena od danas upisana zlatnim slovima ne samo u kronologiji hrvatskog nogometa nego i u našoj suvremenoj povijesnici. Pronijeli ste slavu Hrvatske u cijelom svijetu na najbolji veleposlanički i velemajstorski način. Čestitam u ime svih sabornika koji su vas oduševljeno pratili i bodrili.*“¹⁸⁵ U ovoj čestitci se osvajanje trećeg mjesta na Svjetskom nogometnom prvenstvu dovodi u kontekst nacionalnog, ali i sportskog uspjeha što ponovno možemo smatrati kombinacijom etničkog i građanskog nacionalizma.

Dan nakon povratka reprezentacije iz Francuske predsjednik Tuđman je na Pantovčaku organizirao druženje s urednicima *Sportskih novosti*, *Hrvatske televizije*, *Hrvatskog radija*, *Večernjeg lista* i *Vjesnika*. U podužem intervjuu je između ostalog naglasio sljedeće: „*Svjetsko prvenstvo u Francuskoj je za Hrvatsku bilo od iznimne važnosti. To što smo ne tamo plasirali se, nego i došli do polufinala, znači za Hrvatsku golem uspjeh. Uostalom, izgubili smo od prvaka svijeta i to nesretnim okolnostima, nakon slučajnih pogrešaka.*

S obzirom na to kako nas je taj svijet nesklono primao, pa i na sportskom području, to ima golemo značenje i za unutrašnju situaciju i za vanjskopolitički položaj. Netko mi je rekao da su ankete pokazale da je prije Svjetskog prvenstva za Hrvatsku znalo dva posto "običnih" ljudi, a sada poslije Svjetskog prvenstva zna ih 40 posto.“¹⁸⁶

---

¹⁸⁴ „Samo je papu dočekalo više ljudi,“ *Sportske novosti*, 13. srpnja 1998.

¹⁸⁵ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 203.

¹⁸⁶ „Pobjeda protiv Njemačke je nešto najljepše što smo doživjeli,“ *Sportske novosti*, 14. srpnja 1998.

U kontekstu ovog potpoglavlja interesantno je promotriti i zapažanja Smiljana Štimca, tadašnjeg veleposlanika Republike Hrvatske u Francuskoj, a koja je iznio u intervjuu *Večernjem listu*: „... u dvije godine i devet mjeseci nismo imali burnijeg razdoblja, nikad nije bilo takva zanimanja za Hrvatsku. Čini mi se da je nadmašeno čak od onog iskazivanja u vrijeme potpisivanja Daytonskog sporazuma. (...) To je nedvojbeno najznačajniji uspjeh hrvatskog sporta od uspostave slobodne Hrvatske, unatoč mnogim sjajnim rezultatima u drugim sportovima. S obzirom na značenje nogometa u najvećem dijelu svijeta, ovi su uspjesi stavili Hrvatsku u prvi plan, ništa dosad nije dalo takav prilog promociji Hrvatske. Medijska promidžba nije bila ograničena samo na Francusku niti samo na Europu, nego doista na cijeli svijet. A u Francuskoj i njenim medijima Hrvatska je neusporedivo prisutnija negoli u posljednje gotovo tri godine, pa čak možda prisutnija nego što je bila u vrijeme rata.

(...) Prema našem saznanju relativno malen broj Francuza ima temeljne obavijesti o Hrvatskoj. Uvjeren sam da je poznatost značajki Hrvatske ovim Prvenstvom uvećana barem za tri do četiri puta. Sve to zahvaljujući sudjelovanju na Mondijalu, a još više zahvaljujući ulasku u polufinale. Sport je samo posredovao stjecanju novih obavijesti o povijesti, turizmu, kulturi... Stoga će, siguran sam, sve to pridonijeti jačanju bilateralnih, ali i multilateralnih gospodarskih i političkih odnosa.“¹⁸⁷

Analizirajući televizijske prijenose utakmica hrvatske reprezentacije na Svjetskom prvenstvu u Francuskoj, Sunčica Bartoluci je došla do zaključka kako je u prvom planu sportski kontekst. Čak i prijenos posljednje utakmice s reprezentacijom Nizozemske, koja se igrala za osvajanje trećeg mjesta, a iza koje je slijedila dodjela medalja, nije bio etnički obojen. U jednom trenutku sportski novinar i komentator utakmice Božo Sušec spominje važnost ostvarenog sportskog rezultata za prepoznavanje Hrvatske na međunarodnoj sceni, no prema Bartoluci čitav diskurs govori u prilog građanske definicije nacije.¹⁸⁸

---

¹⁸⁷ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta“, 205.

¹⁸⁸ Isto, 210.

7. ZAKLJUČAK

U ovome radu pokušali smo, kroz analizu medijskog diskursa te diskursa neposrednih sudionika, na primjeru Hrvatske nogometne reprezentacije i Svjetskog prvenstva u Francuskoj 1998. godine pokazati kako se jedan veliki sportski događaj koristi od strane političkih elita i masovnih medija za oblikovanje i osnaživanje osjećaja nacionalnog identiteta među pripadnicima jedne nacije. Velike sportske manifestacije, poput olimpijskih igara i svjetskih prvenstava u nogometu, danas zaokupljaju pažnju milijuna ljudi diljem našeg planeta, bez obzira na njihovu dob, spol, rasu ili društveni status.

Od druge polovice 20. stoljeća možemo pratiti rast značaja koji mediji, prvenstveno tisak i televizija, imaju u praćenju ovih sportskih mega-događaja. Mediji nerijetko direktno ili indirektno u svojem izvještavanju o uspjesima nacionalnih sportskih predstavnika i momčadi prenose, ali i konstruiraju, poruke političkog te nacionalnog sadržaja. Stoga je medijski posredovani sport zasićen idejama, vrijednostima, slikama i diskursima koji povremeno reflektiraju, konstruiraju, udomaćuju, legitimiziraju, izazivaju pa čak i rekonstruiraju stavove koji prožimaju šire društvo. Vrlo je bitno za primijetiti da veliki sportski događaji, kao što je svjetsko prvenstvo u nogometu, imaju sposobnosti da posredstvom medija, posebice televizije, dopru ne samo do posvećenih sportskih fanova, nego i do perifernih sportski gledatelja koji dijelom postaju zainteresirani zbog narativa koje mediji konstruiraju oko događaja, a dijelom iz razloga ideološke prirode povezanih s nacionalnim ponosom i identifikacijom sa širim društvenim iskustvom.

Uz fenomene nacije i nacionalnog identiteta, koji su razmotreni u prvom dijelu ovoga rada, vezuje se pojava nacionalističke ideologije, koja u osnovi poprima oblik tvrdnje da postoji nacija s eksplicitnim i osebujnim karakteristikama, a jedna je od mnogih u svijetu, svaka sa svojom individualnošću, poviješću i sudbinom. Za naše je istraživanje vrlo bitna podjela Michaela Billiga koji razlikuje „vrući“ i „hladni“ ili banalni nacionalizam. Naime, sportska natjecanja pružaju prigodu za vidljivo isticanje nacionalnih simbola kao što su, primjerice, nacionalne zastave te izvođenje himni, ili pjesama s nacionalnim predznakom, što među pripadnicima nacije može potaknuti iskazivanje „vrućeg“ nacionalizma.

Nacionalni simboli, običaji i ceremonije najmoćniji su i najtrajniji vid nacionalizma jer utjelovljuju njegove osnovne pojmove, čineći ih svakom pripadniku nacije vidljivim i razgovijetnim, saopćavajući principe jedne apstraktne ideologije opipljivim, konkretnim jezikom koji izaziva trenutne emocionalne reakcije svih slojeva zajednice.

Sport je danas dio kulture društva u mnogim državama, tema o kojoj „obični“ ljudi gotovo neizostavno polemiziraju na dnevnoj bazi, a nogomet kao „najvažnija sporedna stvar na svijetu“ igra iznimno bitnu ulogu u oblikovanju i učvršćivanju društvenih identiteta jer svojim natjecateljskim karakterom može pripomoći konstrukciji nacije kao homogene cjeline, ali istovremeno i isticanju razlikovanja od drugih i suprotstavljanju drugima. Nogometni stadioni su za vrijeme utakmica nacionalnih momčadi idealna okruženja za afirmiranje i reproduciranje Andersenovog zamišljenog zajedništva pripadnika određene nacije. Tijekom održavanja međunarodnih sportskih natjecanja pojavljuje se čitav niz kulturnih simbola – nacionalnih zastava, himni, pjesama, skandiranja, boja i folklor – koji ukazuju na željenu koncepciju nacionalnog jedinstva i snažno prizivaju osjećaj identiteta.

Moć koju međunarodni sport ima u promicanje ugleda i moći nacije u svijetu, odnosno promicanju osjećaja identiteta, pripadanja i jedinstva među pripadnicima određene nacije, vrlo su rano spoznali i pripadnici političkih elita u brojnim zemljama svijeta. Najočigledniji primjeri koji podržavaju ovakvu tvrdnju su Olimpijske igre kojima je domaćin bio Berlin 1936. godine, te gotovo sve olimpijske igre održane u periodu Hladnog rata, koje su prvenstveno Sjedinjene Američke Države s jedne, i Sovjetski Savez s druge strane, koristili kako bi brojem osvojenih medalja dokazali sportsku, a time i političku, ekonomsku pa, na kraju, i kulturnu nadmoć nad suprotnim blokom. Nakon raspada socijalizma u Istočnoj Europi, mnoge su novoformirane države svoj proboj na međunarodnu pozornicu pokušale ostvariti upravo posredstvom sporta i nastupima na globalnim sportskim natjecanjima. Republika Hrvatska nije bila nikakav izuzetak.

Sport, a napose nogomet, je tijekom čitavog perioda raspada socijalističke Jugoslavije i borbe za nezavisnu Hrvatsku igrao značajnu ulogu u formiranju, uspostavljanju i očuvanju nacionalnog identiteta. O tome nam nedvosmisleno svjedoče događaji poput prekinute prvenstvene utakmice između *Dinama* i *Crvene zvezde* na Maksimiru u svibnju 1990., prijateljskog susreta između nogometnih reprezentacija Jugoslavije i Nizozemske u Zagreb mjesec dana kasnije, Europskog atletskog prvenstva u Splitu u kolovozu 1990., prijateljske nogometne utakmice između reprezentacija Hrvatske i SAD-a, koja je odigrana u listopadu 1990., u trenutku kada Republika Hrvatska još uvijek nije stekla nezavisnost i međunarodno priznanje, ili pak individualni i momčadski nastupi hrvatskih sportaša na Ljetnim olimpijskim igrama u Barceloni 1992. i Atlanti 1996. godine. Većinu ovih događaja karakterizira prisutnost hrvatskih nacionalnih simbola na sportskim terenima i oko njih, isticanje hrvatskih zastava, pjevanje pjesama domoljubnog karaktera, prisutnost kulturno-umjetničkih društava,

nošenje dresova ukrašenih „kockicama“, a u dva slučaja i pokroviteljstvo nad događajem samog predsjednika Tuđmana. Predsjednik Tuđman je već otprije glasio kao veliki poklonik sporta, a nakon izbijanja rata nije propustio prepoznati prigodu koju velika sportska natjecanja pružaju za promociju mlade države u domaćim i međunarodnim okvirima. Stoga je na glavne pozicije u brojnim sportskim savezima, udrugama i klubovima postavio svoje političke suradnike i sebi odane ljude, koji su mu pomagali u politizaciji sporta, a i sam se uplitao u izbor trenera i igrača za nacionalne timove. Već etablirani hrvatski sportaši, poput košarkaša Dražena Petrovića i Stojka Vrankovića te tenisača Gorana Ivaniševića, također su u ratnom i poratnom periodu bezrezervno prigrllili ulogu veleposlanika svoje mlade države.

Unatoč brojnim odličjima koje su hrvatski sportaši tijekom devedesetih godina osvojili na olimpijskim igrama u Barceloni i Atlanti, te svjetskim i europskim prvenstvima u različitim sportovima, najvećim sportskim uspjehom u ovom razdoblju i danas se smatra treće mjesto Hrvatske nogometne reprezentacije na Svjetskom nogometnom prvenstvu u Francuskoj 1998. godine. Uoči svakog slijedećeg nastupa nogometne reprezentacije na svjetskom ili europskom nogometnom prvenstvu novinski su stupci ispunjeni usporedbama trenutne reprezentacije sa „Vatrenima“ iz Francuske, a i sami izbornici i igrači, nerijetko u svojim medijskim istupima francusku broncu ističu kao svojevrsni „sveti grla“, uspjeh koji žele ponoviti, a ako je moguće i nadmašiti ga. Tako je i danas, u predvečerje Svjetskog nogometnog prvenstva kojemu će tijekom lipnja i srpnja 2018. godine domaćin biti Rusija.¹⁸⁹

Budući da je nastup na Svjetskom prvenstvu u Francuskoj došao relativno brzo nakon završetka Domovinskog rata, razdoblja u kojemu su nacionalni osjećaji među građanima Hrvatske bilo iznimno snažni, učinilo nam se zanimljivim istražiti kako državni vrh i mediji koriste ovaj sportski uspjeh u oblikovanju i promociji nacionalnog identiteta u poslijeratnom periodu. Također nas je zanimalo možemo li u izjavama političkih čelnika, ali i samih igrača i izbornika nacionalne reprezentacije, detektirati elemente koji bi ukazivali na promoviranje etničkog, odnosno građanskog nacionalizma o kojima piše sociolog Anthony Smith.

Redovita prisutnost političara na sportskom događaju u sociološkoj se znanosti uzima se kao indikator etničkog nacionalizma. U sklopu našeg istraživanja vidjeli smo da je predsjednik Tuđman posjetio reprezentaciju na Bjelolasici tijekom priprema za Svjetsko

---

¹⁸⁹ Vidi primjerice: Andrija Vuković, „Ćirina vs Dalićeva generacija: ako su onakvi Vatreni uzeli broncu, ova momčad može do naslova,“ Germanijak.hr. <http://www.germanijak.hr/vijesti/cirina-vs-daliceva-generacija-ako-su-vatreni-uzeli-broncu-ova-momcad-moze-do-naslova/38749> (posjet: 25. 5. 2018).

prvenstvo, te dva puta za vrijeme njezinog boravka u Francuskoj, a kasnije je prisustvovao i vrlo važnim utakmicama protiv reprezentacija Njemačke i Francuske.

Analizom je utvrđeno i kako su u javnom diskursu dominirale izjave političara koje sportske događaje stavljaju dominantno u kontekst nacionalnog događaja, odnosno uspjeha, te kao takve ukazuju na etnički oblik nacionalizma. Primjer navedenog ogleđa se u Tuđmanovoj izjavi koju je dao prilikom posjete hrvatskim reprezentativcima uoči susreta s Njemačkom. Ipak, određeni broj izjava političara osvajanje trećeg mjesta na Svjetskom nogometnom prvenstvu dovodi u kontekst nacionalnog, ali i sportskog uspjeha te ih možemo smatrati kombinacijom etničkog i građanskog nacionalizma. Takva je primjerice čestitka koju je predsjednik Hrvatskog sabora Vlatko Pavletić uputio stožeru Hrvatske nogometne reprezentacije po povratku iz Francuske.

Tiskani mediji uglavnom uokviruju ovaj sportski događaj tako da ga stavljaju i u kontekst sportskog, i u kontekst nacionalnog uspjeha, što predstavlja kombinaciju građanskog i etničkog poimanja nacije. Primjetno je ipak da kako se nižu nogometni uspjesi, i diskurs postaje bliži etničkom nacionalizmu.

Slikovni materijal predstavljen u ovome radu, a koji je uglavnom preuzet sa stranica *Večernjeg lista* i *Sportskih novosti*, dokaz je snažnog ispoljavanja nacionalnih osjećaja hrvatskih građana za vrijeme održavanja Prvenstva, kako u gradovima na teritoriju Republike Hrvatske, tako i u francuskim gradovima u kojima je svoje utakmice igrala Hrvatska nogometna reprezentacija. Ljudi na fotografijama gotovo su uvijek odjeveni u dresove i majice s „kockicama“ te oboružani šalovima, kapama, transparentima, zastavama i trubama s istim motivom. Novinski izvještaji donose nam i informaciju kako su se na stadionima te na ulicama hrvatskih gradova redovito pjevale nacionalne budnice poput „Zovi, samo zovi“ i „Marjane, marjane“. Nakon svake pobjede slijedilo je neizostavno kupanje u Manduševcu na glavnom zagrebačkom trgu, tradicionalni čin proslave sportskog uspjeha od nacionalne važnosti. Sami reprezentativci plasman u polufinale te osvajanje trećeg mjesta, slave ističući nacionalne simbole, najčešće zastavu Republike Hrvatske.

U svojim izjavama uoči i nakon utakmica, izbornik Blažević i igrači povremeno se pozivaju na razdoblje početka devedesetih, odnosno na period stvaranja države u vihoru Domovinskog rata što je karakteristika etničkog nacionalizma. Gotovo nakon svake utakmice pronalazimo barem jednog igrača hrvatske reprezentacije koji pobjedu svoje momčadi i plasman u iduću fazu natjecanja vidi kao sjajnu promociju naše male zemlje i njezinih stanovnika. Izbornik Blažević je pak nekoliko puta istaknuo „*hrvatski karakter*“ svojih igrača.

Naravno, nalazimo i primjere izjava u kojima se pobjede gledaju primarno kroz prizmu sportskog uspjeha, kao što je to slučaj kod izjave Davora Šukera nakon pobjede nad Japanom, te njegove najave utakmice s Nizozemskom, a koje nam svjedoče o prisutnosti građanskog nacionalizma među igračima i stručnim stožerom.

Spomenimo još na kraju ovog zaključka kako je istraživanje provedeno 1998. godine, a koje je rađeno nekoliko mjeseci nakon završetka Svjetskog prvenstva, pokazalo da su glavni konstitutivni elementi nacionalnog ponosa Hrvatske: uspjesi u sportu (90% ispitanika), nacionalna povijest (82%), oružane snage (82%), postignuća u umjetnosti i književnosti (64%) te znanstvena i tehnološka postignuća (48%).¹⁹⁰ Zbog postojanja gospodarskih, socijalnih i političkih problema u zemlji ekonomsko-politička dimenzija nacionalnog ponosa u tadašnjoj Hrvatskoj nije bila jače izražena. Stoga nas vjerojatno ne treba čuditi da su predstavnici vladajuće političke elite koristili svaku priliku, pa tako i ovaj uspjeh „Vatrenih“, da bi naglasili važnost sportskog uspjeha za naciju. Predsjednik države čak je išao toliko daleko da je izjavio kako su to rezultati hrvatske slobode i samostalnosti, kojih da nije bilo, ne bi bilo niti sportskih (i ostalih) rezultata.¹⁹¹ Usporedba s rezultatima istraživanja koje je provedeno četiri godine kasnije, a u kojemu su značajni uspjesi Hrvatske u sportu (84% ispitanika) i dalje na vrhu hijerarhije glavnih konstitutivnih elemenata nacionalnog ponosa stanovnika Republike Hrvatske, pokazuje nam da je sport, pa tako i nogomet, prožeo gotovo sve pore hrvatskog društva i postao neizostavnim dijelom hrvatskog nacionalnog identiteta, pa usuđujemo se reći i važnom sastavnicom kulturne baštine ovog prostora. U prilog tome svjedoči i otvaranje Informativno-multimedijskog centra *Hrvatskog nogometnog saveza* u Petrinjskoj ulici u Zagrebu, u neposrednoj središnjeg gradskog trga. U centru, koji nosi zanimljiv naziv – „Budi ponosan“ – slave se „*najveći uspjesi i zaslužni pojedinci hrvatskog nogometa*“¹⁹². Prilikom otvorenja Centra u srpnju 2015. godine, predsjednik HNS-a Davor Šuker je kazao: „*Često ističemo naš slogan 'Budi ponosan', a ovaj informativni centar najbolje pokazuje na što sve možemo i trebamo biti ponosni. Ovime odajemo priznanje mnogima koji su zadužili hrvatski nogomet, dajemo priliku mlađim generacijama da puno toga nauče i istodobno im dajemo motiv da se i sami uključe u nogomet. Siguran sam da hrvatski nogomet zaslužuje ovakvo mjesto usred Zagreba i da će ovaj centar doprinijeti*

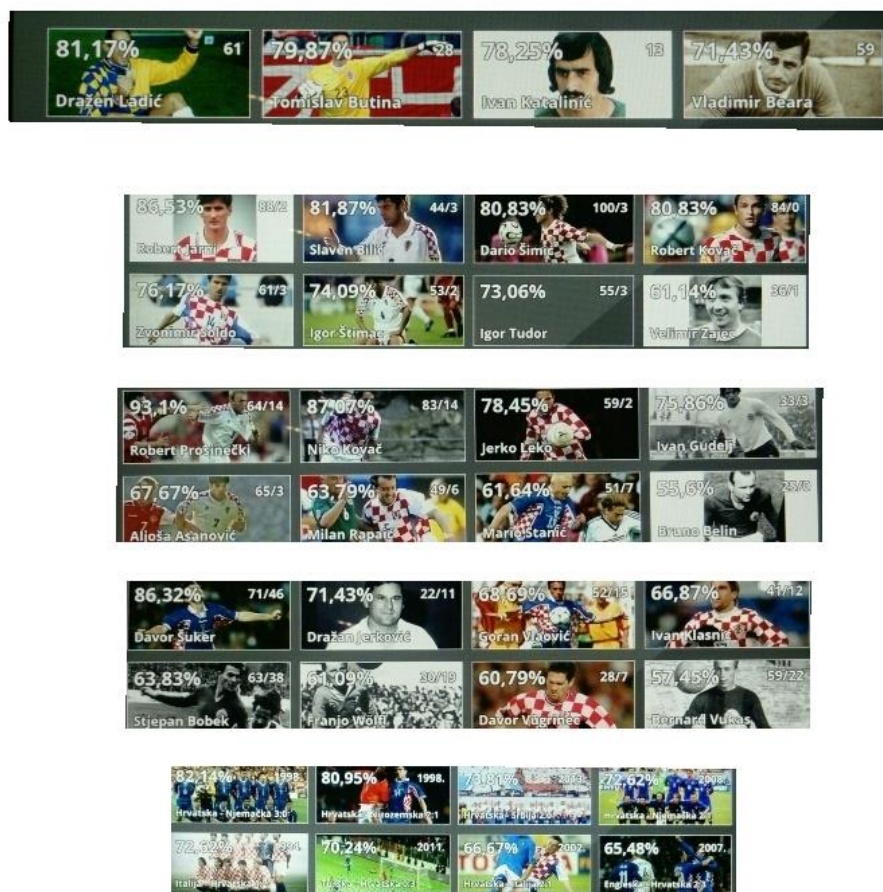
---

¹⁹⁰ Ivana Ferić i Josip Burušić, „Stabilnost nacionalnog ponosa: usporedba godine 1998. i 2002.“ *Društvena istraživanja* 13, br. 3 (2004), 423 – 438.

¹⁹¹ Bartoluci, „Uloga vrhunskog sporta,“ 228.

¹⁹² „Hrvatski nogometni savez. Multimedijski centar, <http://hns-cff.hr/hns/multimedijski-centar/> (posjet: 30. 5. 2018).

promociji hrvatskog nogometa u domaćim i inozemnim okvirima¹⁹³. U sklopu obilaska informativno-multimedijskog centra posjetitelji mogu pomoću interaktivne platforme na tabletima odabrati jedanaest najboljih u kategorijama vratari, obrambeni, vezni, napadači, izbornici te utakmice. Zanimljivo je za primijetiti (Slika 8) da u apsolutno svim kategorijama uvjerljivo vode igrači koji su bili dio brončane generacije. Miroslav Ćiro Blažević također vodi u kategoriji izbornika, dok prva dva mjesta u izboru jedanaest najupečatljivijih utakmica drže utakmice Hrvatska – Njemačka i Hrvatska – Nizozemska.

Slika 8: Najbolji u kategorijama vratari, obrambeni, vezni, napadači i utakmice po izboru posjetitelja Informativno-multimedijalnog centra „Budi ponosan“¹⁹⁴

¹⁹³ Hrvatski nogometni savez, Otvoren Informativno-multimedijски centar HNS-a "Budi ponosan", <http://hns-cff.hr/news/11956/otvoren-informativno-multimedijски-centar-hns-a-budi-ponosan/> (posjet: 30. 5. 2018).

¹⁹⁴ Fotografija je snimljena prilikom posjeta Centru 31. svibnja 2018.

8. POPIS SLIKOVNIH PRILOGA

Slika 1: Ulaznica za međudržavnu utakmicu Hrvatska - SAD	30
Slika 2: Potpora hrvatskim nogometašima sa tribine u Lensu, tijekom utakmice protiv Jamajke	41
Slika 3: Davor Šuker s hrvatskom trobojnicom nakon pobjede nad Njemačkom	45
Slika 4: Slavlje navijača diljem Hrvatske nakon pobjede nad Njemačkom	45
Slika 5: Predsjednik Tuđman u društvu reprezentativaca, izbornika Blaževića i predsjednika HNS-a Mikše	47
Slika 6: Slavlje igrača nakon dodjele medalja	48
Slika 7: Hrvatska na dočeku pobjednika	49
Slika 8: Najbolji u kategorijama vratari, obrambeni, vezni, napadači i utakmice po izboru posjetitelja Informativno-multimedijalnog centra „Budi ponosan“	57

9. BIBLIOGRAFIJA

Izvori

- „Aljoša Asanović, odlučili smo, vraćamo se 13. Srpnja.“ *Sportske novosti*, 8. srpnja 1998.
- „Aljoša, zašto se nisi obrijao.“ *Sportske novosti*, 25. svibnja 1998.
- „Bez prevelikih iznenađenja.“ *Sportske novosti*, 16. i 17. svibnja 1998.
- „Bon jour, Paris!“, *Jutarnji list*, 5. srpnja 1998.
- „Cijela je Hrvatska uz nogometaše.“ *Večernji list*, 5. srpnja 1998.
- „Dvije Koreje pod jednom zastavom: Olimpijske igre ih privremeno pomirile.“
Slobodna Dalmacija, 7. veljače 2018.
<https://slobodnadalmacija.hr/sport/ostalo/clanak/id/530231/dvije-koreje-pod-jednom-zastavom-olimpijske-igre-ih-privremeno-pomirile> (posjet. 2. travnja 2018).
- „Hrvatska slavi.“ *Jutarnji list*, 1. srpnja 1998.
- „Idemo dalje!“ *Večernji list*, 1. srpnja 1998.
- „Igor Štimac: Zlatni dan.“ *Sportske novosti*, 1. srpnja 1998.
- „Junak utakmice Davor Šuker: Obrana je odradila najveći posao.“ *Sportske novosti*, 21. i 22. lipnja 1998.
- „Miroslav Blažević: Nijemcima ne dajem previše izgleda.“ *Sportske novosti*, 1. srpnja 1998.
- „Nakon pobjede sve se može izdržati.“ *Sportske novosti*, 7. srpnja 1998.
- Naše vatrene godine*. DVD. Redatelj: Eduard Galić. MISSART, 2005.
- „Nizozemska je naša istina.“ *Sportske novosti*, 11. srpnja 1998.
- „Nogometaši i Goran na pobjedničkom putu.“ *Večernji list*, 2. srpnja 1998.
- „Osam tisuća Zagrepčana navijalo na Trgu Francuske Republike.“ *Jutarnji list*, 15. lipnja 1998.
- „Ovo što smo učinili shvatit ćemo za dvadeset godina.“ *Sportske novosti*, 1. srpnja 1998.

- „Pobjeda protiv Njemačke je nešto najljepše što smo doživjeli.“ *Sportske novosti*, 14. srpnja 1998.
- „Pridonijeli ste ugledu Hrvatske u svijetu.“ *Sportske novosti*, 9. srpnja 1998.
- „Razbijena stakla na 19 tramvaja i 7 autobusa.“ *Sportske novosti*, 6. srpnja 1998.
- „Reggae u Cro-izvedbi.“ *Sportske novosti*, 16. lipnja 1998.
- „Sada moramo biti momčad.“ *Večernji list*, 29. lipnja 1998.
- „Samo je papu dočekalo više ljudi.“ *Sportske novosti*, 13. srpnja 1998.
- „To je povijesni rezultat.“ *Večernji list*, 5. srpnja 1998.
- Vatreni zauvijek*. Redatelj: Tomislav Cvitković. Hrvatska radiotelevizija, 1998.
<https://www.youtube.com/watch?v=xzBIK9vkfxM> (posjet: 14. 5. 2018).
- „Vječno zelena nogometna trava.“ *Sportske novosti*, 13. srpnja 1998.

Literatura

- Anderson, Benedict. *Nacija: zamišljena zajednica*. Prevele Nata Čengić i Nataša Pavlović. Zagreb: Školska knjiga, 1990.
- Bartoluci, Sunčica. „Uloga vrhunskog sporta u oblikovanju nacionalnog identiteta u Republici Hrvatskoj: usporedba devedesetih i dvijetisućitih.“ Ph.D. diss., Filozofski fakultet u Zagrebu, 2013.
- Bilig, Majkl. *Banalni nacionalizam*. Preveo. Veselin Kostić. Beograd: Biblioteka XX vek, 2009.
- Biti, Ozren. *Nadzor nad tijelom: vrhunski sport iz kulturološke perspektive*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 2010.
- Biti, Ozren. „Ruka na srcu kao izraz narodne duše.“ *Nova Croatica* 2, br. 2 (2008): 139 – 151.
- Boyle, Raymond, Richard Haynes. *Power Play: Sport, the Media and Popular Culture*. Harlow: Pearson Education Limited, 2000.
- Brentin, Dario. „‘A lofty battle for the nation’: the social roles of sport in Tadjman's Croatia.“ *Sport in Society* 16, br. 8 (2013), 993-1008.
- Edensor, Tim. *National identity, popular culture and everyday life*. Oxford, New York: Berg, 2002.
- Ferić, Ivana, Josip Burušić. „Stabilnost nacionalnog ponosa: usporedba godine 1998. i 2002.“ *Društvena istraživanja* 13, br. 3 (2004), 423 – 438.

- Haut, Jan, Jonathan Grix, Paul Michael Brannagan, Ivo van Hilvoorde. „International Prestige through ‘Sporting Success’: an evaluation of the evidence.“ *European Journal for Sport and Society* 14, br. 4 (2017), 1 – 16.
- „Hrvatski nogometni savez. Multimedijски centar. <http://hns-cff.hr/hns/multimedijски-centar/> (posjet: 30. 5. 2018).
- Hrvatski nogometni savez, Otvoren Informativno-multimedijски centar HNS-a "Budi ponosan", <http://hns-cff.hr/news/11956/otvoren-informativno-multimedijски-centar-hns-a-budi-ponosan/> (posjet: 30. 5. 2018).
- Hrvatski nogometni savez. Povijest. <http://hns-cff.hr/hns/o-nama/povijest/> (posjet 1.5.2018).
- Hrvatski nogometni savez. Uspjesi. <http://hns-cff.hr/hns/o-nama/uspjesi/> (posjet 1.5.2018).
- Jajčević, Zdenko. *225 godina športa u Hrvatskoj*. Osijek: Streljački savez Osječko-baranjske županije, 2010.
- Jareb, Mario. *Hrvatski nacionalni simboli*. Zagreb: Alfa, Hrvatski institut za povijest, 2010.
- Kalanj, Rade. „Identitet i politika identiteta (politički identitet).“ U *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, ur. Neven Budak i Vjeran Katunarić, 117 – 133. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, 2010.
- Komar, Tibor. „Identitet i/kroz sport: antropološki pristup istraživanju dijaspore.“ *Studia ethnologica Croatica* 27, br.1 (2015): 393 – 414.
- Korunić, Petar. „Nacija i nacionalni identitet.“ *Revija za sociologiju* 36, br. 1-2 (2005): 87 – 105.
- O'Donnell, Hugh. „Mapping the mythical: a geopolitics of national sporting stereotypes.“ *Discourse & Society* 5, br. 3 (1994), 345 – 380.
- Peić Čaldarović, Dubravka, Nikša Stančić. *Povijest hrvatskog grba*. Zagreb: Školska knjiga, 2011.
- Pezo, Vladimir. „Sport i hrvatski identitet.“ U *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, ur. Neven Budak i Vjeran Katunarić, 135 – 154. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, 2010.
- Poulton, Emma. „Mediated Patriot Games: The Construction and Representation of National Identities in the British Television Production of Euro '96.“ *International Review for the Sociology of Sport* 39, br. 4 (2004): 437 – 455.

- Ramshaw, Greg, Sean Gammon. „More than just Nostalgia? Exploring the heritage/sport tourism Nexus.“ *Journal of Sport & Tourism* 10, br. 4 (2005): 229 – 241.
- Rendeli, Nevena. „Sport i nacionalizam: pogled sociologa.“ Diplomski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, 2006.
- Sekulić, Duško. „Pojam identiteta.“ U *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, ur. Neven Budak i Vjeran Katunarić, 15 – 48. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, 2010.
- Smit, Antoni D. *Nacionalni identitet*, 2. izd. Preveo: Slobodan Đorđević. Beograd: Biblioteka XX vek, 2010.
- Spehr, Todd. *Dražen: život i ostavština košarkaškog Mozarta*. Preveo Marin Popović. Zagreb: Mozaik knjiga, 2016.
- Stipković, Branko. *Bronca 98*. Zagreb: Sportske novosti d.d., 2008.
- Sunajko, Goran. „Politički identitet i hrvatska socijalna svijest: odrednice političkog identiteta.“ U *Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu*, ur. Neven Budak i Vjeran Katunarić, 167 – 190. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, 2010.
- Trako Poljak, Tijana. *Hrvatski simbolički identitet: značenje nacionalnih simbola iz perspektive hrvatskih građana*. Zagreb: TIM press, 2016.
- Vrcan, Srđan. *Nogomet, politika, nasilje*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, 2003.
- Vrcan, Srđan. *Sport i nasilje danas u nas i druge studije iz sociologije sporta*. Zagreb: Naprijed, 1990.
- Vuković, Andrija. „Ćirina vs Dalićeva generacija: ako su onakvi Vatreni uzeli broncu, ova momčad može do naslova.“ *Germanijak.hr*.
<http://www.germanijak.hr/vijesti/cirina-vs-daliceva-generacija-ako-su-vatreni-uzeli-broncu-ova-momcad-moze-do-naslova/38749> (posjet: 25. 5. 2018).
- Vurušić, Vlado. *Slaven Bilić: priča o nogometu i rokenrolu*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008.